

MED TANKE PÅ VINTERN

- ett gestaltungsförslag för Broparken i Umeå

Examensarbete av Stina Åslund på Institutionen för Landskapsplanering, SLU, Ultuna

MED TANKE PÅ VINTERN

- ett gestaltungsförslag för Broparken i Umeå

With winter in mind - a design concept for Broparken, Umeå

Av Stina Åslund mars 2005

Handledare: Bengt Schibbye
Examinator: Kristina Nilsson
Extern examinerator: Carl Arnö

Ett examensarbete på 20 poäng i ämnet Landskapsarkitektur,
Institutionen för Landskapsplanering Ulluna.

Sammanfattning/Abstract

The design concept is presented in the third chapter, which begins with a motivation of the choice of Broparken as the place for the project, an analyse of the park and a short history review. The standpoints on the subjects that has been discussed earlier in the thesis, the conclusions from the observations and the analyse of Broparken is put together to a bas for the design concept to build upon. The goal with the design was to create an attractive, impressive and functional place, which strengthen the positive and minimize the negative aspects of winter.

In the closing chapter I discuss the work from the program to the result. I reflect for example about how the winter design concept works in other seasons. The work ends with some ideas about interesting subjects for future projects.

It may seem obvious that the urban space in our northern cities should be design to function and inspire throughout the whole year. This is not always the case. The urban space is often designed on a summer basis and the winter is regarded more as a problem then a resource and its potential remain unused.

I have in this master thesis studied the impact of the winter on people and spaces and ponder on how to design functional and attractive places for winter. The project ends in a design concept for Broparken in Umeå on the theme “everyday winter day”.

The work with this thesis has given me, as a landscape architect, valuable experiences and filled a gap of knowledge that I had in this subject. I hope that this thesis can inspire Umeå kommun and others who are interested in how northern cities can benefit by its climate and develop towards a more complete city.

The thesis begins with a chapter that present the subject from four different perspectives. The first part is about aspects on urban design in northern cities and how this work has developed until today. Different projects, from underground walkway system in large north american cities to Icehotel in Jukkasjärvi, are presented shortly. Different trends and approaches are described and commented. Further on in the text the seasons and their importance to men, both cultural, symbolically and from a health perspective, is brought up. So are also a number of studies on the impact of winter on public activities. The qualities of winter, the potential of snow and ice as construction material and the principals for snow clearance is described briefly. The last part of this chapter presents the city of Umeå, the arena of this work.

To gather experience and knowledge about how winter changes and affects public spaces, I have observed and documented a number of places in central Umeå during a year. These observations can be summarized in five aspects: spatiality, form, orientation, accessibility and degree of details. I noticed for example that the spatial structure generally is weakening in winter, that the snow when covering the pavement makes it difficult to orientate in and understand a place and that the degree of details decrease in winter.

och slutsatser från dessa observationer redovisas i arbetets andra huvuddel utifrån de fem aspekterna rumslighet, form, läsbarhet, tillgänglighet och detaljeringsgrad. Jag konstaterar bl.a. att rumsbildningen försvagas vintertid, att markbeläggningens uttraderande försvårar orienteringen och förståelsen av en plats, att detaljeringsgraden generellt sett minskar vintertid o.s.v.

Gestaltningsförslaget presenteras i arbetets tredje del. Inledningsvis ges en motivation till valet av Broparken som plats för förslaget, en analys av parken samt en kortare historieberövning.

Ställningstagandena från de orienterande kapitlen, slutsatserna från observationerna och analysen av Broparken, läggs samman till en rad utgångspunkter som utgör riktningen för gestaltningsförslaget. Målet med förslaget har varit att skapa en under vintern attraktiv, stämningsfull och väl fungerande plats som med en genomgående gestaltning maximerar vinterns positiva kvaliteter och minimerar de negativa egenskaperna.

Avslutningsvis diskuterar jag kring arbetsprocessen och resultatet. Jag reflekterar bl.a. över hur det vinterinriktade gestaltningsförslaget står sig under andra delar av året. Arbetet avslutas med några idéer om intressanta uppslag för framtida projekt.

Det kan låta självklart att vår stadsmiljö bör utformas för att fungera och stimulera året om. Men så är inte alltid fallet. Vår byggda miljö är inte sällan utformad med sommaren som utgångspunkt och vintern ses ofta mer som ett problem än en resurs och dess potential förblir outnyttjad.

Jag har i det här examensarbetet funderat över hur vintern påverkar människor och platser och hur man kan skapa funktionella och attraktiva platser för vintern. Projektet mynnar ut i ett gestaltningsförslag för Broparken i Umeå med temat ”vintervardag”.

Arbetsprocessen har gett mig som landskapsarkitekt värdefulla erfarenheter att använda i ett kommande yrkesliv och fyllt en kunskapslucka jag upplevde fanns. Förhoppningsvis kan det här arbetet även fungera som inspiration för Umeå kommun och andra som intresserar sig för hur man i nordligt belägna städer kan arbeta med vintern istället för att ignorera den och på så vis utvecklas mot en komplettare stad.

Arbetet inleds med en orienterande del där jag genom fyra olika vinklar ringar in ämnesområdet och ge en bas till det fortsatta arbetet. Först redogörs för hur arbetet med vinteraspekter på stadsplanering i världens nordligt belägna städer har utvecklats fram till idag. Detta görs genom kortfattade presentationer av olika projekt och företeelser, från underjordiska gångsystem i nordamerikanska miljonstäder till Icehotel i Jukkasjärvi. De två förhållningssätten *att skydda* eller *att exponera* diskuteras, och urskiljbara trender som *belysning*, *sport och friluftsliv* och *festivalen* lyfts fram och kommenteras. Vidare funderar jag kring årtidernas indelning och deras betydelse för människan både kulturellt, symboliskt och ur ett hälsoperspektiv. Här presenteras och kommenteras också undersökningar kring hur vintern påverkar aktiviteten i den offentliga miljön. Vinterns inneboende kvaliteter, isen och snöns egenskaper och möjligheter som byggnadsmaterial samt snöhanteringens grunder beskrivs övergripande. Den orienterande delen avslutas med att Umeå, spelplanen för arbetet, presenteras och analyseras.

För att samla erfarenhet om hur vintern kan påverka och förändra en plats har jag observerat och dokumenterat ett antal utvalda offentliga platser i centrala Umeå. Iakttagelser

Förord

Vintern är den årstid som fascinerar mig mest. Den årstid som har störst dos magi och möjligheter. Färgskalan, formationerna, isarna som spänner över vattnen, snötäckets bärighet och inbjudande orördhet. Vinterns bisterhet, så påtaglig mot kroppen, gör den fysiska existensen tydlig.

Det löper en vinglig men tydligt urskiljbar röd tråd genom mitt liv som landskapsarkitektstudent som drar mot norr. Ett antal kurser med nordliga förtecken och en rad tillfälligheter senare bor jag i Västerbotten. När så Umeå kommuns parkchef Carl Arnö föreslår temat Vinterstad när jag ber om uppslag till mitt examensarbete, känns det som ett passande spår att spinna vidare på.

Arbetet har gett mig en möjlighet att närmare undersöka vilka förutsättningar vintern ger vid gestaltning av stadsmiljön. Vad har vintern för potential och vilka är problemen? Erfarenheterna från arbetet kommer väl till pass i mitt framtida yrkesliv här i norr. Förhoppningsvis kan arbetet även fungera som inspiration för Umeå kommun och andra som intresserar sig för hur man i nordligt belägna städer kan nyttja de klimatologiska förutsättningarna och utveckla stadsmiljön vintertid.

Tack till:

Bengt Schibbye
Carl Arnö, Umeå kommun, Park och Natur
Alla på WSP Samhällsbyggnad, Umeå
Svante Pettersson, Phillips
Peter Björkman, WSP Ljusdesign, Jönköping
Peter Harnerud, WSP Arkitektur, Umeå
Saskia Jäckel, WSP Arkitektur, Umeå
Reidar Rova, Umeå kommun, Park och Natur
Per Berg, Umeå kommun, Gator och Trafik
Staffan Ögren, Umeå Energi
Arne Bergh, Icehotel
Jan Karlsson, Vinterstad Östersund
Stefan Johansson, Luleå kommun, Parkavdelningen
Stefan Elfving

Innehållsförteckning

Läsanvisningar

Arbetet är indelat i fyra delar: en orienterande, teoretisk del som bygger på litteraturstudier, erfarenheter från studiebesök och muntlig information. Denna del består av fyra olika kapitel indelade efter ämne. I de fall där jag gjort egna reflektioner eller ställningstaganden finns de redovisade i kapitlets avslutande stycke. I arbetets andra del redovisas iakttagelser och slutsatser från de observationer jag utfört som syftar till att samla erfarenhet kring vinterns förutsättningar för gestaltning i Umeås stadsmiljö. Den tredje delen utgörs av gestaltningsförslaget och avslutningsvis finns en reflekterande del under rubriken diskussion.

Inledning	11
Orientering	
Klimatrelaterad planering och design	12
Människan och årstiderna	14
Vinterns material och tekniker	16
Umeå	18
Observationer	
Förutsättningar för vintergestaltning	20
Förslag	
Platsen	24
Avgränsningar och utgångspunkter	26
Plan	28
Perspektiv	30
Detaljer	32
Belysning	34
Snöhantering	35
Diskussion	36
Källförteckning	39

Inledning

Vintern som ignoreras

Jag kom till Umeå på vinter och besökte såklart stadens parker. Jag slogs av hur outnyttjade många av dem var. Innerstadens friytor verkade förlora stora delar av sin funktion och attraktion under vintern. Beror detta bara på vinterklimatet eller också på att platserna saknar utformning med tanke på vintern?

Vid skapandet av vår byggda miljö tas utgångspunkten ofta i sommarperioden. Detta sker inom flera av stadsbyggnadsprocessens olika delar, från översiktsplanering till skötsel. Även min egen erfarenhet från landskapsarkitektutbildningen, yrkeslivet och befintliga anläggningar, ger mig bilden av ett bristande intresse för att gestalta platser för alla årstider.

I Umeå är det vinter i 5 månader och träden står avlövade i nästan 7 månader. Även här är parker och andra offentliga platser utformade med sommaren som norm! Samtidigt visar forskning att vår fysiska och psykiska ohälsa ökar under vintern till följd av ökad inomhusvistelse, stillasittande och isolation samt brist på ljus, sinnesintryck och spontana sociala kontakter. Behovet av en stimulerande stadsmiljö även vintertid är därför särskilt stort i landets norra delar där mörkret och vintern breder ut sig en stor del av året.

De senaste åren har dock flera kommuner, främst i norra Sverige, börjat uppmärksamma sin vinter och se kvaliteterna i de rådande förutsättningarna. En satsning på en stadsmiljö som rymmer och uppmuntrar livet under alla årstider borde ha mycket att vinna, både marknadsföringsmässigt, turistiskt och ur ett stadsutvecklings- och hälsoperspektiv. Frågan är hur dessa platser ska se ut?

Min uppgift

Jag har i det här projektet velat undersöka hur man kan gestalta en plats med vintern som utgångspunkt.

Genom litteraturstudier, studiebesök och intervjuer har jag samlat inspiration samt information och kunskap om hur man har jobbat med staden ur ett vinterperspektiv fram till idag, både i Sverige och i övriga världen. Jag har även funderat kring årstidernas betydelse för människan och hur vi människor påverkas av vintern.

Genom observation och dokumentation av utvalda offentliga platser i centrala Umeå har jag velat samla erfarenhet om vinterns effekter på det fysiska rummet och dess olika element. Hur påverkas och förändras en anläggning av vintern, vad händer med en plats fysiska egenskaper över året? Detta för att förstå vilka förutsättningar som ges för gestaltning av en plats vintertid.

Med erfarenheterna från undersökningen som utgångspunkt har jag utformat ett gestaltungsförslag för Broparken i Umeå. Målet med förslaget har varit att skapa en under vintern attraktiv, stämningsfull och väl fungerande plats som med en genomgående gestaltning maximerar vinterns positiva kvaliteter och minimerar dess negativa egenskaper.

Orientering: Klimatrelaterad planering och design

”Bra arkitektur och meningsfull urban design svarar mot alla relevanta parametrar, till hela den kulturella situationen. Klimatet bör betraktas som en av dessa faktorer och ges likvärdig hänsyn”.

B. Culjat & R. Erskine

Karneval i Montréal, collagebild från 1881.
Foto: Norman Photographic Archives, McCord Museum of Canadian History.
Ur: Northern Cityscape, Pressman 1995.

Entrén till Icehotel, 2001.

Illustration till Ralph Erskines arktiska idealstad.
Ur: Ralph Erskine, arkitekt, Egelius 1986.

Skandinaviens urbana utveckling har på många sätt följt samma mönster som urbaniseringen i Sydeuropa. Stilar, stadsbyggnadsidéer och arkitektoniska element har införts söderifrån utan större anpassning till våra förhållanden och vårt klimat. (Culjat & Erskine 1988) Våra nordiska städers form och struktur har inte skapats utifrån klimatologiska krav, utan har med hjälp av teknologi och energi givits en fungerande design och form som inte alltid är lämplig för platsen och det geografiska läget. (Pressman 1995)

Winter cities

De senaste 20 åren har tankar kring klimatanpassad planering och design börjat diskuteras i större skala. I början av 80-talet togs i Japan initiativ till ett forum för utbyte av idéer och erfarenheter kring stadsutveckling i hårt klimat mellan nordligt belägna städer. Samtidigt startades i Kanada en liknande organisation. Dessa organ bildar idag ett nätverk av städer från länder som Kanada, Japan, USA, Sverige, Norge, Ryssland, Finland, Grönland, m.fl. Nätverket består av organisationerna IAMNC, (International Association of Mayors of Northern Cities), Winter Cities Association of North America, Winter Cities Europe, och Winter Cities Russia. Från Sverige finns Kiruna och Luleå med som medlemsstäder. Organisationerna anordnar bl.a. konferenser, stödjer forskning och ger ut litteratur i ämnen som rör utvecklingen av vinterstäder. (Wintercities Association 2005)

Klimatanpassad planering och design innefattar en mängd olika aspekter. Det kan handla om infrastruktur, turism, teknologi, energi- och miljöfrågor, hälsa m.m. (Wintercities Association 2005) När det gäller stadsplanering och att skapa en god livsmiljö i ett utsatt klimat, är ett gott lokal- och mikroklimat en av de grundläggande pusselbitarna - att fånga solens värme och ljus, att förhindra vind och snödriv och att skapa lä. Åtgärder för detta kan ske på olika nivåer och skalor och kan t.ex. handla om bebyggelsens läge och topografi, gators sträckning, byggnaders höjd och form, grönsstruktur, materialval, färgsättning m.m. (Pressman 1995) Andra viktiga aspekter är människors psykiska och fysiska hälsa, tillgång till sociala mötesplatser, upplevelser och stimulans. Ett traditionellt sätt att tillmötesgå dessa behov är att skapa sport- och friluftsanläggningar. Anläggningarna ligger ofta inte i direkt anslutning till stadens centrum utan mer perifert på platser som erbjuder bra förutsättningar för respektive aktivitet.

Projekt och lösningar

Arbetet med klimatrelaterad stadsplanering och stadsbyggnade i nordligt belägna städer har ofta resulterat i klimatskydd av olika slag. Inglasade gallerier och gångsystem, antingen under jord som i Toronto, eller ovan jord som i Montréal, har varit sätt att skapa uppvärmda, lättframkomliga, vind- och nederbördskyddade stråk i städernas centrala delar. En annan form av klimatskydd är arkaderna som är vanliga i byar och städer i Alpregionen. Dessa takkonstruktioner ger svalkande skugga under sommarhalvåret men skyddar även mot regn och snö. (Pressman 1995)

Uppvärmning av gator och torg är vanligt i Skandinavien (Pressman 1995) och ett effektivt sätt att göra intensivt nyttjade ytor snöfria. Värmeslingor infällda under markbeläggningen gör att snö och is tinar och man uppnår god framkomlighet och slipper snöröjning.

Ett annat sätt att jobba med vintern i staden är genom festivalen. Vinterkarnevalen är en gammal tradition som i Europa sträcker sig tillbaka till medeltiden. I Nordamerika har man anordnat vinterfestivaler sedan 1700-talet. Vid dessa tillfällen byggdes ofta ett slott av is och man ägnade sig åt lek och spel där pulka- och skridskoåkning var vanliga aktiviteter. 1950 ordnades den första moderna snöfestivalen i Sapporo, Japan. Festivalen är idag en av världens största och känd för sina precisa skulpturer och fullstora byggnader i snö och is. Under 70- och 80-talen tog många kanadensiska, amerikanska och skandinaviska städer upp trenden och i Sverige anordnades vinterfestivaler i bl.a. Kiruna och Luleå. Den moderna vinterfestivalen har ofta inslag av spektakulära snö- och isskulpturer, effektfulla ljussättningar och fysiska aktiviteter. (Pressman 1995)

Idag finns någon form av vinterevenemang i de flesta av Sveriges mer nordligt belägna städer. Tre av dessa är av större omfattning. Snöfestivalen i Kiruna har utvecklats till att bl.a. innehålla SM i snöskulptur men diverse arrangemang som renkapplöpning, hundspannsturer och skotertävlingar hålls även under veckan (EventEve 2005).

I Luleå har festivalen, som idag har namnet Luleå Vinter Biennal, blivit en av de mer intressanta scenerna för vinterbaserad konst i världen (Kilen 2005). Förutom detta veckolånga evenemang gör man från kommunens sida

flera olika åtgärder för att skapa en levande stad. Belysning, eld, snö- och isskulpturer, isruschbanor, utomhusteater och plogade skridskobanor på naturliga isar är inslag i satsningen på Vinterstad Luleå (Johansson 2004).

I Östersund är inriktningen liknande. Här byggs det varje år upp en vinterpark vid Storsjöns strand med grillplats, skridskolek, snöborg, utescen och isvaksbad. På sjöisen dras kilometerlånga slingor för promenader, skid- och skridskoåkning. De obligatoriska is- och snö skulpturerna finns också samt ett antal belysningsarrangemang. (Karlsson 2004)

Icehotel i Jukkasjärvi är ett välkänt exempel på vinterarkitektur av mer spektakulär art. I byn Jukkasjärvi i Norrbotten byggs varje år ett 5000 m² stort hotell av snö och is. Hotellet rymmer ca sextio rum och sviter för övernattnig men även reception, bar, bio, kyrka, galleri och en teater. Förutom materialen is och snö är ljussättningen viktig på denna under vintern väldigt mörka plats. Man erbjuder även aktiviteter som ren- och hundspannsturer, isvaksbad, isskulptering och besök på samiskt camp. Icehotel har även uppdrag utanför Jukkasjärvi och har bl.a. byggt isbarer i Saharas öken och i centrala London. Sedan år 2000 har man även öppnat en ”filial” i Kanada, Icehotel Québec. (Icehotel 2005)

Ralph Erskine är den arkitekt som har jobbat mest med klimatanpassad arkitektur i Sverige. Klimatförhållandena här hade intresserat honom sedan han flyttade hit och vid mitten av 50-talet tog han själv initiativet till utformandet av en arktisk idealstad. Huvudprincipen bygger på att staden lokaliseras till en sydslutning för att ta tillvara på solinstrålningen. En sammanhängande mur av bostadshus skyddar mot vindar från norr. Innanför huskroppen på den skyddade sydslutningen ligger lägre bebyggelse och öppna platser i en kompakt struktur för att minska värmeförlusten. Ralph Erskine beskrev själv sin idé så här: *”Här ska bus och städer öppna sig som blommor mot vårens och sommarens sol men också som blommor vända ryggen mot skuggor och kalla nordanvindar genom att erbjuda solvärme och vindskydd på sina terrasser, gårdar och gator.”* (Egelius 1988)

Erskine kom att rita ytterligare tre projekt med liknande förutsättningar. Ett bostadsområde i Kiruna samt stadsplaner för Svappavaara och Resolute Bay i Kanada,

där han använde sig av samma principer som för hans Arktiska idealstad. (Egelius 1988)

Förhållningssätt

I arbetet med klimatplanering kan man urskilja två förhållningssätt: Att skydda människan från, eller att exponera människan för, det rådande klimatet (Pressman 1995). Inglasade gallerier och underjordiska gångsystem kan ses som ett resultat av den förstnämnda hållningen medan t.ex. Icehotel är ett tydligt uttryck för den sistnämnda tanken.

Det positiva med skydd i olika former är det minskade behovet av snöröjning, den förbättrade framkomligheten och den trygghet det innebär inte minst för äldre, rörelsehindrade och personer som på olika sätt är känsliga för kyla och vind.

Det positiva med exponering är möjligheten till upplevelse av den omgivande miljön och naturens skiftningar. Att få känna att man är en del av naturen och kan klara sig i den utan att förlita sig på teknik. Att bli utsatt för det oberäkneliga, kan vara både rofyllt, uppiggande eller besvärande.

Som det ser ut i Sverige idag har värderingarna svängt från de inglasade galleriernas tid där man skyddade sig mot klimatet, till att man nu använder sig av klimatets egenskaper och skapar positiva upplevelser utifrån dessa. Detta har skett samtidigt som turismen blivit en allt viktigare näring och inkomstkälla, inte minst i norra Sveriges inland. Upplevelser har blivit en efterfrågad produkt och tystnad, kyla, is, snö, mörker och norrsken kan säljas.

Jag tror att man i staden bör skapa möjligheten att kunna välja grad av exponering utifrån sina egna förutsättningar. Att skapa en i hög grad klimatkontrollerad livsmiljö tror jag är svårt att förena med en god psykisk hälsa, särskilt här i Skandinavien där vår kultur är hårt knuten till naturen.

Trender

Det finns några tydliga trender i arbetet med vinterstaden i Sverige idag. En av dessa är belysning. De senaste åren har tekniken inom ljusdesign utvecklats, utbudet har blivit bredare och möjligheterna fler. Diskussionen om trygghet och jämställdhet också i den offentliga miljön har hjälpt

till att sätta belysningen i fokus och ljus har blivit inne. Belysningen är vintertid ofta effektfull och dekorativ med syfte att smycka staden.

En annan trend är vintersporten med anläggningar för olika typer av sport- och friluftslivsaktiviteter. Här rymts isbanor, skidspår, skoterleder, backar för pulka- och utförsäkning m.m. Detta är ett klassiskt sätt att ta tillvara på snön och isens möjligheter och anläggningar finns i alla städer och samhällen i varierande utsträckning.

En tredje trend är festivalen, eller evenemanget, som kan beskrivas med ord som exklusivt, exotiskt och temporärt. Evenemangen har ofta inslag av underhållning, aktiviteter, snö- och isskulpturer och effektfulla ljusarrangemang.

Festivalen har i många fall blivit ett sätt att profilera och marknadsföra sig. Jag har redan beskrivit de stora och framgångsrika arrangemangen Sapporo Snowfestival och Icehotel, stora satsningar som lockar en exklusiv publik och som omsätter mycket pengar. Dessa succéer har med all säkerhet bidragit till att många svenska kommuner har dragit igång sina egna vintersatsningar.

Jag upplever en tendens till att vinterprojekten ofta antar en ytlig och glättig form där det enda syftet är att dekorera stadsmiljön. Risker är stora att anläggningarna resulterar i uppradade objekt utan helhet. Liksom jätteosthyveln i Änåset blir resultatet mer som ett tomt utropstecken än ett vitalt bidrag till stadsmiljöns utveckling.

Jag saknar en del som handlar om vardagens vinterstad. Som utgår från vinterns fysiska egenskaper och med en genomgående gestaltning skapar goda förutsättningar för utevistelse där det ges möjligheter till avkoppling, upplevelser och samvaro en onsdag i februari.

Trädbelysning i Rådhusparken i Umeå.

Ensam ispelare i Holmsund.
Foto: Reidar Rova

T.v. Snöskulpturfestivalen i Umeå.
Foto: Reidar Rova

Orientering: Människan och årstiderna

Strandpromenaden i Umeå
en kall men solig och vind-
stilla dag i januari.

Årstidernas betydelse

Årstiderna och årstidväxlingarna är en stor del av vår kultur. Det är i hög grad årstiderna som bestämmer hur vi lever våra liv över året. De påverkar våra fritidssysselsättningar, vårt val av kläder, vad vi äter o.s.v. (Tingdal 1996)

Den långa mörka vintern och den efterlängtrade, korta men intensiva sommaren har skapat ett speciellt förhållande mellan oss nordbor och naturen (Culjat & Erskine 1988). Det är särskilt solen med sitt ljus och sin värme som betyder mycket för oss. När den första värmande vårsolen når oss står vi där, girigt lapande. Inte förrän sent på sommaren söker vi svalkande skugga. Samtalen i fikarummet handlar inte sällan om vädret och i TV och tidningar redovisas solens upp- och nedgång i landets olika delar. Behovet av ljus och värme visar sig också genom de många resor till sydligare länder som vi nordbor gör.

Växtligheten har också stor betydelse, särskilt i landets norra delar där vegetationen står naken under mer än halva året. Symboliken när grönskan bryter fram ur kala grenverk eller en lök tittar upp i snötäcket är stark. De första värtecknen genererar ofta tidningsrubriker. På särskilda telefonsvarare och hemsidor kan man rapportera in sina värtecken och genom andras observationer följa vårens antågande över landet.

Årstidernas indelning

Samerna delar in året i åtta årstider som bestäms av tydliga förändringar i landskapet, dessa skiftningar kan inträffa vid olika tidpunkter olika år. Höstvintern infaller t.ex. när snön lägger sig, vårsommaren när snön har smält bort och sommaren när löven slagit ut. (Ryd 2001)

Utifrån förändringar i stadslandskapet skulle man kunna göra följande indelning av vinterhalvåret i Umeå. Höst: höstfärger, avlövning och frost. Höstvinter: snön kommer men ligger inte kvar, en mörk period. Vinter: snön ligger, stark kyla och korta dagar. Vårvinter: längre dagar, solen varmer, snön börjar smälta, takdropp. Vår: i stort sett barmark, snön ligger endast fläckvis.

Vintern har alltså olika faser där ljus, temperatur, snö och is förändras. Dessa skiftningar ger olika förutsättningar, stämningar och problematik som spelar stor roll för upplevelsen av landskapet och .

Hälsa

Vintern är en årstid som försvårar tillvaron för många människor. Den minskade ljusmängden påverkar oss och leder för många till trötthet och för en del så långt som till depression. Depressioner som har ett tydligt årstidsbundet förlopp, d.v.s. de uppträder vid samma årstid - vanligen höst, vinter eller vår, kallas Seasonal Affective Disorder (SAD) eller vinterdepression. Sjukdomen är mycket vanligare i länder med tydliga årstidsväxlingar och är praktiskt taget okänd söder om Medelhavet. Liten ljusmängd och låg temperatur verkar vara orsaken till SAD. Symptom kan behandlas med ljusterapi och förebyggas genom att man exponerar sig för mycket solljus under vintermånaderna. Genom att vistas utomhus dagtid, ta en promenad på lunchen, sitta nära ett fönster på arbetsplatsen eller skolan, minskar man riskerna för att drabbas. (Davidsson 2000)

För många blir tillgången till lättillgängliga rekreationsmöjligheter sämre under vintern. Även de spontana sociala kontakterna blir färre när de publika utomhusaktiviteterna minskar. För äldre och rörelsehindrade kan vintern leda till ofrivillig isolering i hemmet då svårt väglag och hårt väder gör utevistelse obehaglig eller omöjlig. Detta verkar i sin tur frustrerande och understimulerande. Under vintern minskar också graden av sinnesintryck när variationen av färger, lukter och ljud reduceras. (Pressman 1995)

Vinterns inverkan på aktiviteten i den offentliga miljön

Vintern har stor inverkan på aktiviteterna i den offentliga miljön. En observation av utomhusaktiviteter på offentliga platser under vintern i Minneapolis visade framförallt tre saker:

- Användandet av offentliga platser, både ute och inne, minskade tydligt under vintern.
- Hög aktivitet på de offentliga platserna kunde ofta kopplas till tillfällen med speciella väderförhållanden, t.ex. kraftigt snöfall.
- De offentliga platserna användes med större frihet under vintern. (Pressman 1995)

Den största anledningen till att färre människor nyttjar offentliga platser på vintern beror på klimatet. Det kan

upplevas besvärligt att förflytta sig. Kylan, framkomligheten och väglaget gör att man mindre gärna lämnar hem eller jobb. Klimatet gör även att man inte tillbringar mer tid än nödvändigt ute. Det är inte många som bara ”hänger” på vintern, man har ett ärende eller en aktivitet att uträtta. (Pressman 1995)

En annan undersökning visar att graden av utomhusaktiviteter dock inte bara beror av temperaturen, även vinden och särskilt solinstrålningens mängd är avgörande faktorer. Liknande slutsats kan dras från en annan undersökning gjord i Sverige. Den visar att parkbänkar generellt börjar användas vid en temperatur runt +10 grader, medan bänkar i mer välskyddade lägen användes redan vid en betydligt lägre temperatur. (Culjat & Erskine 1988)

Mina egna upplevelser av förekomsten av utomhusaktiviteter stämmer överrens med ovanstående undersökningar. Mängden och variationen av aktiviteter minskar överlag jämfört med sommarhalvåret, samtidigt som aktiviteten varierar med förhållandena för vind och sol. Detta förklarar den ökade mängden av aktiviteter under dagar med goda väderförutsättningar, samt under vårvintern.

Genom att skapa platser med gott lokal- och mikroklimat d.v.s. maximal solinstrålning, skydd från vind, minimal skuggning och val av värmeabsorberande material, kan man alltså öka antalet tillfällen som uppfyller förutsättningarna för utevistelse.

Vårt klimat har gjort att vi har utvecklat ett mönster där olika typer av aktiviteter har olika prioritet under olika delar av året. Vissa av våra mer nödvändiga behov som det att uppleva andra människor och andra mänskliga aktiviteter, behovet av motion, rekreation och avkoppling måste dock tillfredsställas året om, oavsett årstid. Jag är därför övertygad om att det är viktigt att vi skapar platser som stödjer dessa behov också vintertid, även om de inte nyttjas med samma intensitet som under sommaren.

Flitigt nyttjad rekreationsanläggning. Umeälven tidigt i mars.

Den första värmande solen avnjuts med tidningsläsning på ett svartvarmt fönsterbläck. Rådhusorget i Umeå.

I.v En optimal sollapparplats, skydd i ryggen och sol i ansiktet. Men du måste kunna klättra... Umeälven/Strandpromenaden i mars.

Orientering: Vinterns material och tekniker

Vinterns egenskaper

Vintern har många estetiska och fascinerade egenskaper. Snön och isens förmåga att tillsammans med väder och vind bilda istappar, rimfrost, kristaller, snöflingor, överraskande formationer och mönster. Konsten att frysa rörelser genom avtryck och spår, för att i nästa snöfall sudda ut och göra rent. Mörkret som gömmer en enorm stjärnhimmel och ett sagolikt norrsken och de många möjligheterna till lek och aktivitet.

Vinterns kvaliteter blir tyvärr mindre synliga inne i staden, särskilt snöns estetiska kvaliteter förtas. Avgaser och andra föroreningar färgar snön smutsigt grå. Uppvärmningen gör att snö och is töar. Snöhanteringen genererar stora högar av grusiga snömassor. Stjärnhimlen och norrskenet drunknar i ljuset från staden.

Norrsken - en fascinerande vintersyn.
Foto: Karin Lammegård.

T.v. Rimfrost och lättande dimma över Mariehemsängarna.
Foto: Reidar Rova

Slask och grusiga snöhögar -en deprimerande vintersyn.
Renmarkstorget i Umeå.

Snö

Snön är mycket föränderlig. I det samiska språket finns inte mindre än 300 ord som alla beskriver olika tillstånd hos snö och is (Ryd 2001). Även i svenskan finns ett antal ord för olika former av snö: snöslask, skare, pudersnö, snömodd, kramsnö o.s.v.

Snö har en värmeisolerande förmåga vilket har utnyttjas av djur och människor som lever i områden med extrema klimatförhållanden. Eskimäernas igloos utvecklades för att passa för säljakt på de arktiska isvidderna. Igloon restes som ett isolerande skal för skydd mot vind och köld. Inuti igloon restes ett tält för att ytterligare skydda mot kyla, men också för att skydda snöskalet mot värme. (Cornell 1983)

Snön är tack vare sin bindande förmåga lätt att forma och bearbeta och är därför ett bra byggnadsmaterial. Den bindande förmågan beror av temperatur och tryck. Eskimäerna skar t.ex. ut blocken till sina igloos på ställen där snön packats hårt av vind (Cornell 1983).

Vid bygget av Icehotel i Jukkasjärvi använder man sig av ”snis”, en blöt snösörja som man sprutar på formar av metall. När snisen frusit tar man bort formen. Metoden kan beskrivas som en slags gjutningsteknik. (Bergh 2001) Ytterligare en gjutningsteknik, som nyttjas både vid Icehotel och av många kommuner, är metoden att packa snö i en form. När man efter en viss tid tar bort formen har snön frusit ihop av trycket. (Johansson 2004) På detta sätt kan man bygga väggar och murar eller använda snövolymen som grundmaterial att skulptera i.

Is

Användningen av is som material till byggnader och skulpturer är en modernare företeelse än nyttjandet av snön. Jag har inte hittat några säkra uppgifter om, utan kan bara spekulera i, ursprunget till dagens populära isskulpturer.

I Kina och Japan används av tradition iskonst som dekoration till mat, isskulpturerna är små och har symboliska motiv ofta föreställande drakar eller svanar. När Sapporos vinterfestival startade på 50-talet var det säker naturligt att utnyttja kunskapen om isskulptering i större skala. Att idén sedan plockades upp av andra länder med rätt klimatförutsättningar på samma sätt som

vinterfestivalerna spreds är troligt.

Icehotels framgång har säkert bidragit starkt till att sprida trenden i Sverige. Här har man även haft resurser att utveckla tekniken och hanteringen av is i de olika skedena odling, skörd, förvaring och förädling. Icehotel kan idag ses som en av de ledande ”produktutvecklarna” av is och snö.

För att isen skall få den där eftertraktade transparensen måste den frysa till i rinnande vatten. Isblockens storlek bestäms av isens tjocklek och vilka hjälpmedel man har för att skörda isen. Den bästa isen får man från vattendrag där det strömmar precis lagom mycket för att isen både ska bli klar och samtidigt frysa sig så tjock som möjligt. Flera isblock kan ”limmas” ihop till en murad konstruktion med hjälp av vatten. Bearbetning av isen görs bäst med motorsåg och isjärn av olika form och storlek. (Bergh 2001)

Isens egenskaper förändras med temperaturen, vid höga temperaturer är den seg och hållbar medan den vid lägre temperatur blir skör. Isen bryts ner av sol och vind, men processen går relativt långsamt då isens förmåga att lagra kyla fungerar som buffert. (Bergh 2001)

Snöröjning

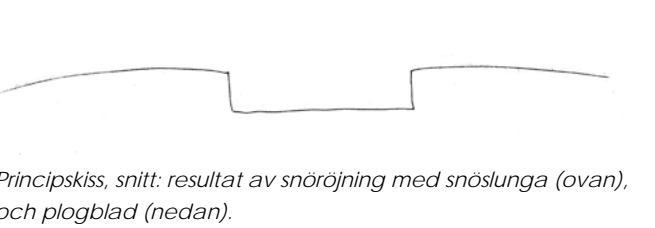
För att underlätta framkomligheten och förbättra väglaget så att farliga trafikförhållanden kan undvikas bedriver kommunerna snöröjning. Snöhantering består vanligtvis av plogning, sandning, eventuell saltning, borttransport samt deponering av snömassor. Ofta har man en större snödeponi utanför staden och mindre upplag inne i bebyggelsen. (Viklander 1998)

Traktorer av olika storlek används beroende på vägbansans bredd. Plogning kan ske med olika ”verktyg” som ger olika resultat och som används beroende på väderförhållandena. Ett slätt stål ger en plan yta och används i säsongens början när snötäcket är tunt för att inte skada markbeläggningen och senare på säsongen vid torr snö. Ett mönstrat stål använd främst då väglaget är ojämnt efter t.ex. ett töväder då snömodd bildats. Det mönstrade stålet ”river av” ytan. Massorna som plogats från vägbanan kan antingen föras bort med ett blad, eller en snöslunga. Med ett sidovinklat blad välts snömassorna åt sidan och bildar en vall längs vägbanan. Med en snöslunga blir plogkanten jämn och

snömassorna kan sprutas ut med en precis riktning eller spridas över en större yta. (Berg 2005)

De tydligaste spåren efter snöröjningen är, förutom den förbättrade framkomligheten, de snöupplag som finns i staden. Stora högar som är inbjudande att leka i men som skymmer sikten och påverkar stadsbilden. Vallar som äter upp trottoarerna och utgör barriärer. Vid beslut av placering av snömassorna tas i Umeå endast hänsyn till trafiksäkerheten, den visuella aspekten är inte något man funderat över (Berg 2005).

I vilken ordning stadens ytor ska snöröjas beror på dess prioriteringsgrad. I Umeå finns tre nivåer av prioritering. Överst står vägnät för lokaltrafik, större huvudgator, cykel- och gångstråk. Sist kommer återvinningsstationer och liknande platser. Gångstigar och platser i parker snöröjs inte alls. (Berg 2005)

Principskiss, snitt: resultat av snöröjning med snöslunga (ovan), och plogblad (nedan).

Gjutning av snökuber inför Snöskulpturfestivalen, Umeå.

Den blivande isskulpturen får sin grova form genom bearbetning med motorsåg.

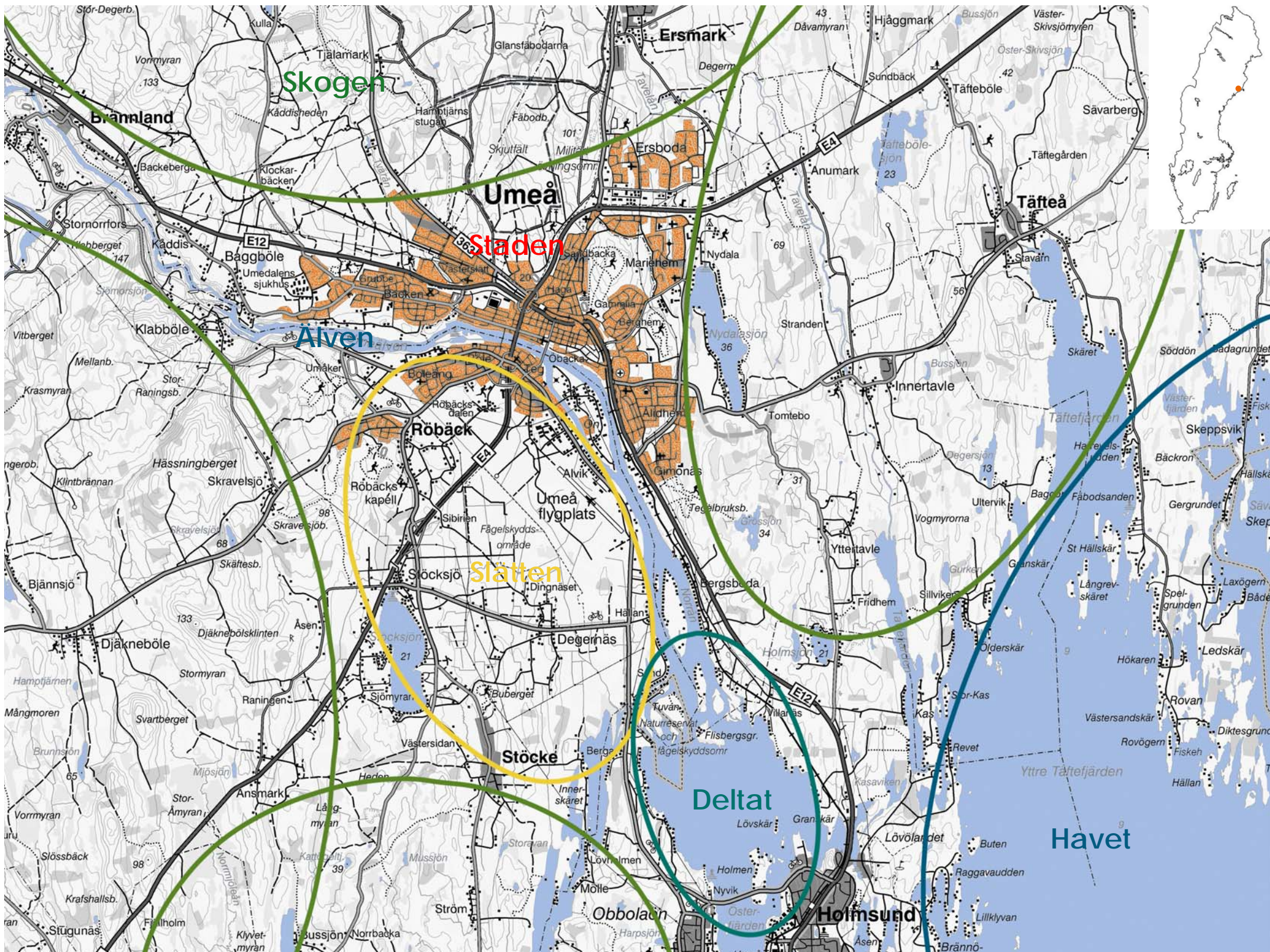

Isskulpturer av Lena Kristrom i en av Icehotels hallar. Gjutet tak och murad isvägg i fonden.

Vinnande bidraget i snöskulpturfestivalen 2005.

Orientering: Umeå

Karta i skala 1:120 000 som beskriver landskapsdragen hos Umeås närmaste omgivningar.

Landskapet

Umeå ligger i Västerbotten, knappt två mil inåt landet från Norra Kvarkens kust. Staden omges åt alla håll av ett barrskogsklätt svagt böljande landskap utom i söder där slätten breder ut sig i ett platt jordbrukslandskap. Staden genomkorsas av Umeälven som väster om stan skär genom skogen med branta brinkar för att längre nedströms breda ut sig och närma sig havet i ett flackt deltalandskap. (Umeå grönstruktur 1999)

Staden

Umeå har 110 000 invånare och är därmed norrlands befolkningsrikaste kommun. Staden är främst en universitets- och förvaltningsstad. De 28 000 studenterna vid de två universiteten ger en genomsnittligt ung befolkning. Andra stora arbetsgivare förutom Universiteten är Norrlands Universitetssjukhus och Volvo Lastvagnar. (Umeå kommun 2005)

Klimatet

Umeå ligger i växtzon V. Statistiskt sett har man i Umeå höst under två månader, från den 10 september till den 10 november. Vintern varar i fem månader innan den övergår i vår den 10 april. Sommar blir det från den 1 juni innan det drygt tre månader senare blir höst igen och allt börjar om... Under årets längsta dag är solen uppe 22 av dygnets 24 timmar, medan den under vinterns mörkaste dag endast tar sig över horisonten i 4,5 timmar. Snödjupet för kommunen är en genomsnittlig vinter 69 cm. (SMHI 2004)

Umeå om vintern

Det geografiska läget med närhet till hav och vattendrag, kuperad terräng och stora naturområden, tillsammans med klimatet som ger relativ god och säker tillgång till snö och is, gör att Umeå med omnejd idag kan erbjuda ett relativt rikt utbud av friluftss- och vintersportaktiviteter. I eller omkring staden kan man åka längdskidor, slalom, pulka och skoter. Man kan åka långfärdsskridskor, spela hockey eller bandy, promenera, grilla och pimpla. Under vintern anordnas även två årliga festivaler med diverse utomhusaktiviteter: Sameveckan och Snöskulpturfestivalen. Staden smyckas vintertid med eld (marschaller), belysningsarrangemang och snö- och isskulpturer. De tre trenderna belysning, vintersporten och evenemanget är här tydligt representerade.

Stadskaraktär – ett grönt perspektiv

Umeås centrum ligger på Umeälvens norra sida och är präglad av stadsplanerna från 1800-talets andra hälft. Dessa stadsplaner kännetecknades av raka gator och kvarter indelade i rutnätsmönster. De breda esplanaderna och långgatorna var trädplanterade för att bl.a. förhindra brand. Detta är ett drag man tagit tillvara och förstärkt, vilket resulterat i att majoriteten av gatorna i Umeå innerstad idag kantas av björkar. (Parker i Umeå och Vasa 2004)

Bebyggelsen i stadskärnans östra och västra delar karaktäriseras av äldre trähus i två våningar, medan den mest centrala delen av staden har en mer modern bebyggelse till följd av stadsbranden 1888, 1960-talets saneringar och senare moderniseringar. (Forsberg 2001)

Även stadskärnans parker inordnades i rutnätssystemet vilket innebär att de idag liknar varandra i storlek och form. Parkerna är väl avgränsade, fyrkantiga och kringgårdade av byggnader och gator. Dessa likartade drag bidrar till upplevelsen av att ingen tydlig hierarki finns mellan parkerna. Istället finns ett antal likvärdiga parker som, med något undantag, inte heller skiljer sig så mycket i funktion och form.

I huvudsak består parkerna av öppna gräsytor med fritt placerade äldre och yngre träd. Buskar eller andra rumsbildande element är få, däremot är rabatter med utplanteringsväxter ett vanligt inslag.

Undantaget är Vänortsparken, som fick sitt nuvarande skick 1985 (Parker i Umeå och Vasa 2004). Parken har en tydligt rumslig form där en skålförmad gräscirkel omsluts av en varierad plantering med perenner, buskar och stora träd i olika nivåer. I parken finns även inslag av vatten, stenläggningsdetaljer och skulpturer.

Förutom parkerna bestod den ursprungliga grönstrukturen också av esplanader. Rådhusplanen utgör idag en central mittaxel genom staden och bildar ett paradliknande parkstråk.

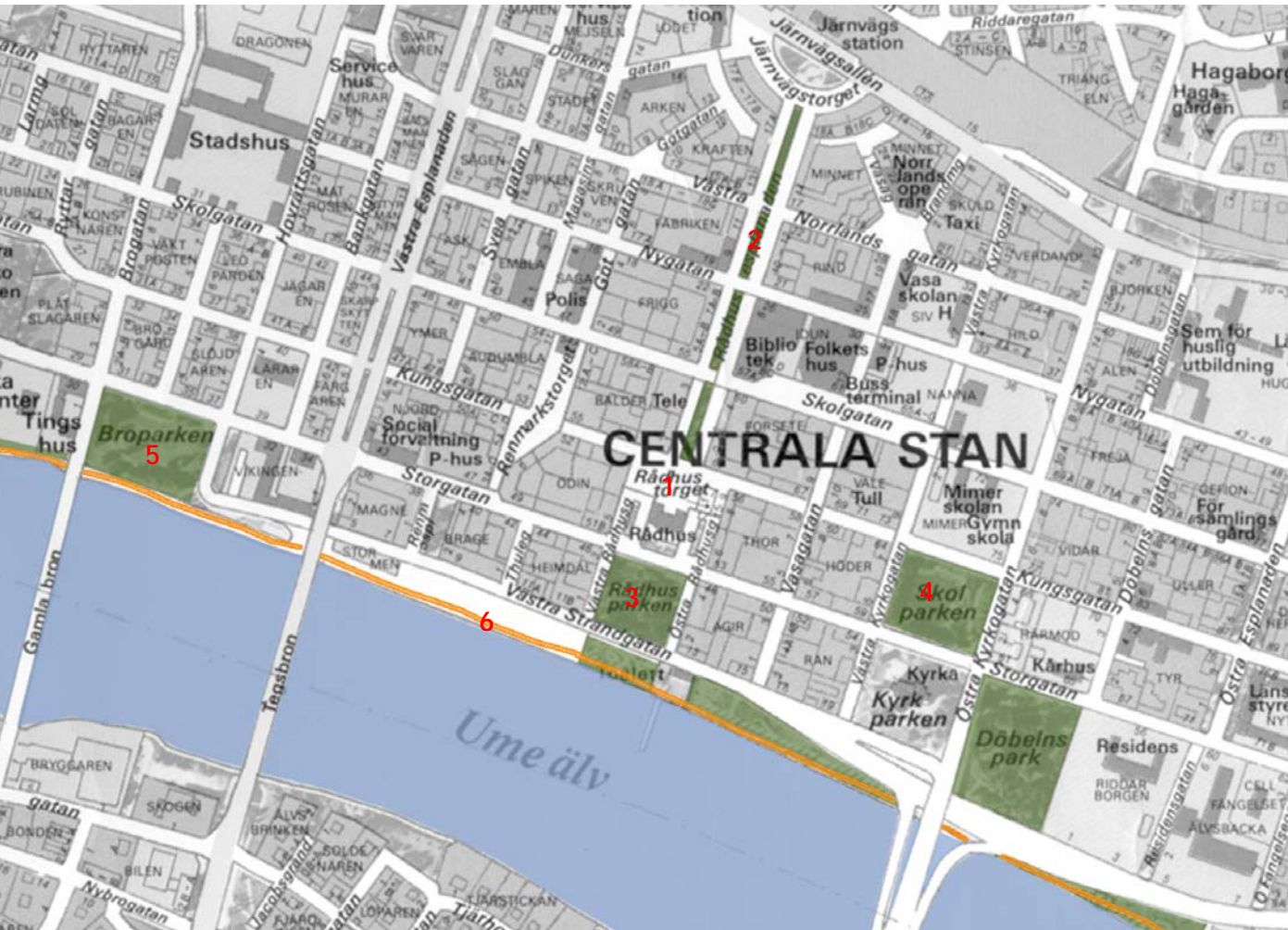
Älvslandskapet utgör en viktig del av stadens karaktär och grönstruktur. Strandpromenaden, som löper längs med norra älvsstranden, är innerstadens absolut viktigaste promenad- och rekreationsstråk.

Flygbild över centrala Umeå från 1937 som visar de många trädplanterade esplanaderna och gatorna.

Västerbottens museums fotoarkiv. Ur: Parker i Umeå och Vasa 2004.

Karta över centrala Umeå. 1) Rådhuset 2) Rådhusplanen 3) Rådhusparken 4) Vänortsparken 5) Broparken 6) Strandpromenaden

Observationer: Förutsättningar för vintergestaltning

Vilka fysiska förutsättningar ger vintern för gestaltning i stadsmiljö? Krävs ett annat angreppssätt än vid gestaltning enligt ”sommarnormen”?

För att få svar på dessa frågor har jag studerat hur några av Umeås centrala offentliga platser påverkas av och förändras under vintern jämfört med övriga året. Jag har valt ut ett antal platser med olika karaktär; från det hårdgjorda öppna torget, via esplanadens kombinerade park- och gatustråk till den karaktäristiska öppna parken och det slutna lummiga parkrummet. Dessa platser har jag sedan observerat och fotograferat under året, från vinter till sommar.

De platser som studerats är Rådhusorget, Rådhusplanaden, Rådhusparken och Vänortsparken. Dessa platser valdes för att ge en bred och samlad bild av vinterns påverkan och förändring av Umeås offentliga miljö. I min analys har jag sökt efter hur platsernas fysiska egenskaper påverkas av vintern och vilka ev. konsekvenser det ger för platsen som helhet.

Hur vintern påverkar och förändrar några av Umeås offentliga platser

När vintern kommer sker några generella förändringar i vår omgivning. Ljuset förändras, dagarna blir kortare och skuggorna längre när solen står lägre på himlen. Färgskalan förändras genom samverkan mellan solljuset, temperaturen och snön och isens reflekterande förmågor. Lukter försvinner när levande material fryser. Ljudbilden förändras, dels genom snöns absorberande förmåga men också för att många ljud upphör helt eller delvis under vintern som t.ex. fågelsång, lövsus och vattenporl. Även ljuden från människan, som är särskilt påtagliga i stadsmiljön, skiftar med årstiderna och påverkar ljudbilden.

I min undersökning har jag identifierat mer platsspecifika förändringar. Följande beskrivningar sammanfattar mina iakttagelser från respektive plats. Först ges en kort bild av platsens roll i staden och därefter beskrivs de fysiska förändringar utifrån fem aspekter:

- Rumslighet
- Form
- Läsbarhet
- Tillgänglighet
- Detaljeringsgrad

Rådhusorget i mars.

Rådhusorget i juni.

Rådhusplanaden i mars.

Rådhusplanaden i augusti. Foto: Karin Hanno.

Rådhusorget

Torget är på flera sätt centralt i staden. Förutom att det uppfattas som själva hjärtat i centrum rent geografisk är detta också händelsernas centrum. Det är på torget som försäljarna, gatummusikanterna, korggubbarna, soldyrkarna, gängen, skejtarna och manifestationerna finns.

Många nödvändiga aktiviteter utspelar sig på eller i närheten av torget, vilket ger en relativt oförändrad ström av människor över året. Under sommarhalvåret utspelar sig här många frivilliga och sociala aktiviteter. Under vintern är de frivilliga och sociala aktiviteterna färre men de förekommer. Platsens funktion är i stort sett oförändrad, torget är en samlingsplats året om.

Fysiskt förändras platsen inte mycket p.g.a. den höga graden av statiska element som husfasader och skyltning, samt att markbeläggningen är uppvärmd och tinar fram. Detta gör att rumslighet, form, läsbarhet och tillgänglighet är nästintill intakt. Det man vinner genom att tina fram markbeläggningen i form av mindre snöröjning och bättre tillgänglighet tappar man däremot i ljus och stämning. Den framtinade, ofta blöta och slaskiga beläggningen reflekterar ljus dåligt och torget uppfattas som mörkt och trist.

Detaljeringsgraden varierar något över året. Möbleringen är helt annorlunda under sommarperioden med bänkar, uteserveringar och blomsterurnor. Trädens lövverk och de många lök och sommarblomsplanteringarna ger sommartid en färgglatt och varierat stadsrum. Under vintern försvinner detta men annan möblering tillkommer i form av eld (marschaller) och ett antal olika ljusarrangemang i träd och mellan fasader.

Rådhusplanaden

Rådhusplanaden är Umeås paradgata, en stark axel som går mellan järnvägsstationen i norr och rådhuset i söder.

Rådhusplanaden är ett tydligt stråk sommar som vinter. Detta beror på gaturummets starka form. Stråkets väggar skiftar dock över året. Under vintern är husfasaderna rummets väggar och gaturummet är det primära rummet. Parkremsan i esplanadens mitt bildar ett vitt stråk i gaturummets mitt. Under sommaren däremot så bildar träden, buskarna och gräsmattan ett eget grönt rum i gaturummet där björkraderna bildar väggar.

Formen förändras från att under sommaren vara en strikt och symmetrisk paradgata till att under vintern suddas ut och blir luddigare, mer föränderlig. Detta sker p.g.a. att snön döljer markmaterialens strikta uppdelning och de raka gångar ersätts av spontant upp trampade stigar och genvägar. Stora delar av esplanadens mittremsa används som snöupplag vilket påverkar platsens uttryck ytterligare. De oformliga högarna står i direkt motsatt till sommarens prydliga ordning. Läsbarheten är god även vintertid tack vare stråkets tydliga riktning.

Rådhusplanadens parkstråk beträds i hög grad även under vintern trots obefintlig snöröjning. Detta kan bero på att stråket inte är så brett att det hindrar människor från att använda väl invanda genvägar samt att man lockas hit då detta är den plats där kommunen valt att placera ett antal is och snöskulpturer.

Detaljeringsgraden är relativt jämn över året då möbler, vatten- och blomsterarrangemang från sommarhalvåret ersätts vintertid med is- och snöskulpturer och belysning i björkarna.

Rådhusparken

Rådhusparken är Umeås mest centralt belägna park. Under sommaren är platsen en finpark och en mycket populär oas. Från ett närbeläget café kan man ta med fikakorg och filt ut i parken.

Parken är genomsiktlig och öppen till sin karaktär med endast två nivåer; marknivå med ytskikt av gräs, grusgångar och lök- och sommarblomsrabatter samt ett trädskikt med både fullstora och yngre träd. Inget buskskikt eller andra väggar finns.

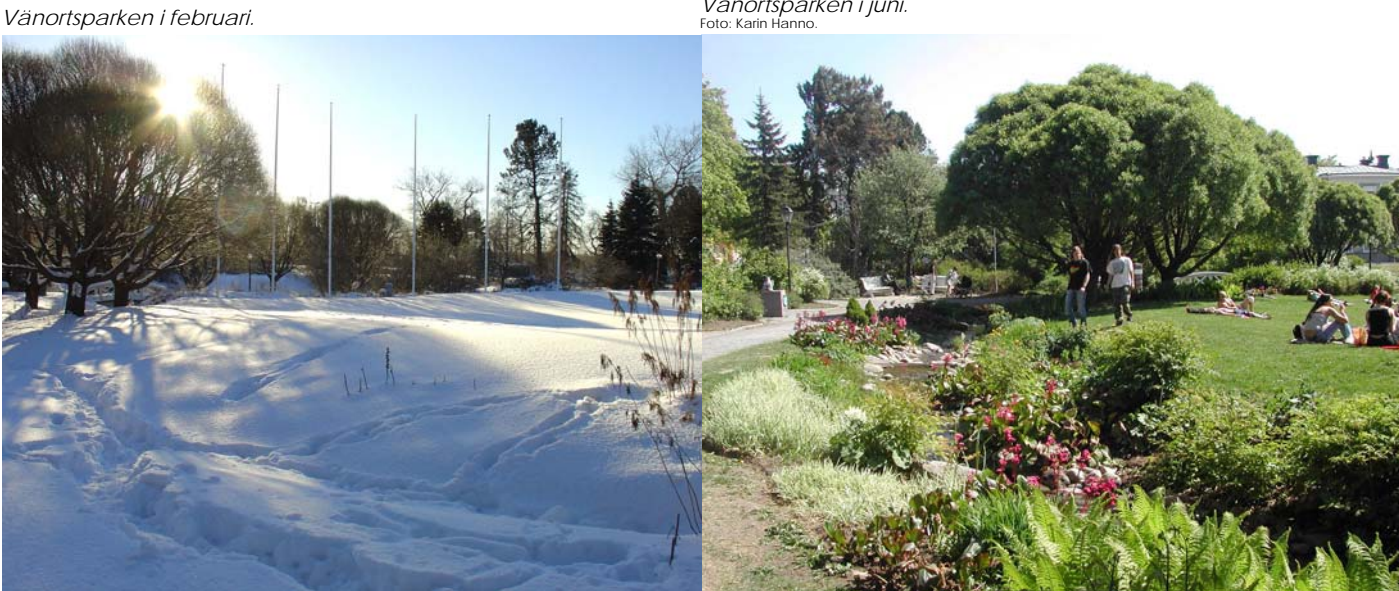
Formmässigt och rumsligt sker det en stor förändring i Rådhusparken från sommar till vinter. Sommartid får parken sin rumslighet genom den dominerande formen; en cirkel centralt placerad i parken. Mittpunkten utgörs av en fontän som understryks ytterligare av cirkelformade rabatter och grusgångar. Också möbleringen understryker mittpunktens betydelse genom att även bänkar placeras i cirkel. Möblering och rabatter ger en liten skala i det annars stora rummet.

I och med den ”platta” utformningen av parken döljs den rumsskapande formen under vintern av snö och därmed

Rådhusparken i februari.

Rådhusparken i maj.

Vänortsparken i februari.

Vänortsparken i juni. Foto: Karin Hanno.

försvagas rumskänslan betydligt. Utan sitt tydliga centrum blir parkrummet diffust, ett lutande plan bara. Läsbarheten försämras rejält till vintern då samtliga hållpunkter döljs.

De stora träden lyckas inte bilda väggar eller tak vintertid. Istället framträder husfasaderna och formar rummets väggar. Men genomsiktligheten och avståndet mellan fasaderna gör rummet stort och det tappar något av den intimitet som finns sommardag.

Tillgängligheten är dålig då ingen snöröjning sker. En upp trampad stig löper ändå trotsigt tvärs genom parken.

Även detaljeringsgraden minskar betydligt från sommar till vinter. Bänkar tas bort, lök- och sommarblomsrabatterna rensas, fontänen stängs av, lövverket faller och markmaterialen döljs. Vintertid tillkommer ett häftigt ljussatt träd som lyser surrealistiskt praktfullt.

Vänortsparken

En skön oas med plats för både avskildhet och samvaro mitt i staden.

Vänortsparken är en starkt rumslig park främst under sommaren men även på vintern. Parkens väggar består av vegetation i flera nivåer och skikt kring en helt öppen yta och rummet består därför även efter avlövnings och efter att snötäcket lagt sig. Parkens enkla och starka form gör att man lätt kan orientera sig i den även i snötäckt tillstånd. Parken kan kännas svårtillgänglig under vintern, främst p.g.a. den obefintliga snöröjningen men också genom den slutna formen.

Detaljeringsgraden är det som varierar mest i den här parken. Under sommaren framträder mindre rum ur det större parkrummet, bänkar, bord och papperskorgar placeras ut och bäcken börjar porla. Men den största skillnaden mellan sommarens och vinterns Vänortspark är variationen hos växtligheten. Här finns en stor artrikedom och variation i färg, form och karaktär vilket inte framträder lika starkt under vintern. Den stora andelen perenner gör skillnaden än större.

Observationer: Förutsättningar för vintergestaltning

Sparktur på Umeälven. Snö och is innebär inte bara en inskränkning av tillgängligheten.

Vinterns effekter på stadsmiljön – sammanfattning och slutsatser

Rumslighet

I och med avlövningsen av träd och buskar vintertid, minskar växternas volym och genomsiktligheten ökar. Detta innebär att de med vegetation skapade rumsbildningarna tunnas ut och blir svagare.

Att snötäcket dessutom döljer de lägre elementen så att endast de högre vertikala elementen syns och kan verka som rumsbildare ger en sammantaget försvagad rumsbildning vintertid.

Form

Snötäcket förändrar markens modulering och skapar en ny topografi genom att snön förs bort från vindsidan av ett objekt eller landskapligt element och ansamlas på dess läsida.

Snön kan ha både en utjämnande och förstärkande effekt på underlaget, d.v.s. den kan dölja eller lyfta fram former och linjer. Geometrisk och repetitiva former framhävs av snön som ger en slags skuggverkan.

När snö faller över en anläggning, döljs markbeläggningen och samtliga lägre element. Det formspråk som dessa delar av anläggningen har velat förmedla ersätts av snöns mjukare, utjämnande och slumpartade form.

Läsbarhet

Även läsbarheten påverkas när snötäcket döljer markmaterialen och därmed utplånar de markeringar vi använder oss av för att läsa hur vi kan röra oss över och använda en plats. Platsen kan bli svårtydd och t.o.m. förvirrande. En positiv konsekvens av utsuddandet av gränser är den friare användningen av platsen.

Tillgänglighet

I staden där man tar sig fram till fots, med cykel, bil eller kollektivtrafik är snö och is ett hinder. Tillgängligheten påverkas negativt då halka, ojämnt underlag, snömassor samt hårt väder försvårar framkomligheten.

Snö och is kan även öka tillgängligheten genom att nya åtkomliga ytor bildas. T.ex. när vattendrag fryser och blir

bärande eller när snötäcket lägger sig och möjliggör för transport, rörelse och lek.

En annan försämring av tillgängligheten är avsaknaden av vilomöjligheter. Vintertid är parkbänkarna antingen borttagna eller översnöade och föga inbjudande att sitta på. Eller så är marken fram till parkbänken inte snöröjd.

Även mörkret påverkar tillgängligheten. Mörkret gör det svårare att se, orientera sig och avläsa sin omgivning. Detta skapar otrygghet och rädsla hos många människor.

Detaljeringsgrad

Detaljeringsgraden minskar generellt under vintern. Mycket beror det på vegetationens invintring då färger, former och dofter på blad och blommor försvinner. Växtens uttryck förändras genom avlövningsen och uppbyggnad blir tydligare. Växten upplevs nu mer som ett grafiskt mönster än som en sammanhållen volym, vilket är fallet under sommaren.

Den variation som uppnås med olika markmaterial och dess olika mönster, struktur och färg döljs och går förlorad.

Möbler så som bänkar, bord, papperskorgar, blomurnor m.m. tas in och fontäner stängs av.

Under vintern tillkommer andra detaljer som is- och snöskulpturer, belysningsdekorationer och variationer skapade av vintern själv.

Slutsatser

Vintern påverkar en plats fysiska egenskaper i olika hög grad beroende på anläggningens utformning. Graden av förändring beror bl.a. på andelen permanenta och statiska element (staket, pergolor, plank, byggnader, skyltar, armaturer, skulpturer m.m.), i anläggningen. Ju större andel permanenta och statiska element desto mindre förändras platsen över året.

Ju större andel dynamiska (vegetation, vatten m.m.) och tillfälliga element (statiska element som endast finns på platsen under vissa delar av året), desto mer förändras platsen över året.

En annan mycket viktig faktor är anläggningens variation

i höjd. Ju plattare anläggning desto mer förändras platsen under vintern medan vertikala element gör att platsen påverkas mindre.

Att en plats förändras över året kan vara både positivt eller negativt beroende på syfte och funktion. Är man medveten om att, och på vilket sätt, vintern påverkar en anläggning så kan man undvika eller utnyttja denna förändring.

Snön förstärker geometriska och repetitiva former.

Tillgängligheten försämras vintertid, bl.a. genom att vilomöjligheterna blir färre.

Förslag: Platsen

Liten berättelse om Broparkens historia

Broparken planlades 1864 och var därmed det första området i Umeå som avsattes som offentlig parkmark. Parken anlades dock inte förrän 1897, då enligt ritningar av länssträdgårdsmästare Carl Henrik Landsberg.

På platsen för parken låg tidigare stadens tjärhov, en utlastningsplats för den viktiga exportvaran tjära. Eftersom tjärhovet utgjorde en stor brandfara för staden beslöt man att flytta det till andra sidan älven och staden köpte marken för att bygga en park.

1863 fick Umeå sin första bro över älven, som då ersatte de tidigare färjetransporterna. Genom sin närhet till bron och älven fick parken namnet Broparken. Här vid Broparken knöts också vägnätet samman. Med den nya bron kom den nord-sydgående kustlandsvägen mellan Stockholm och Torneå att ansluta till den öst-västgående Klappmarksvägen/Häradsvägen, (nuvarande Storgatan).

Broparken har även nyttjats som lekplats och skolgård för folkskoleseminariet (nuvarande hovrätten) som ligger i anslutning till parken. Tillsammans med omgivande bebyggelse är parken en av de äldsta bevarade delarna av Umeå då området klarade sig undan stadbranden 1888. (Parker i Umeå och Vasa 2004)

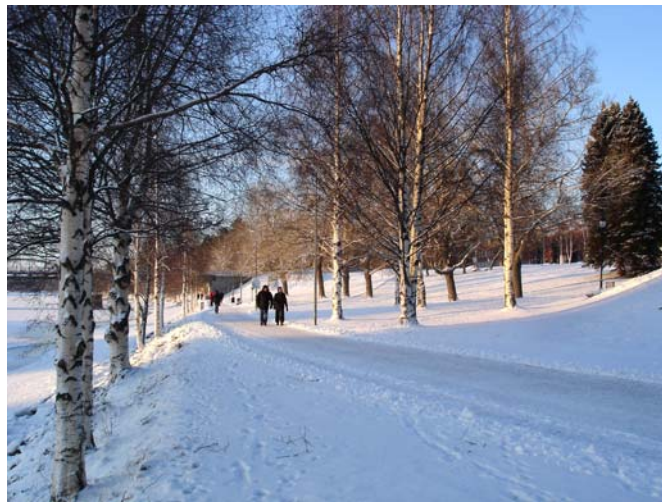
Gamla bron.

Fasader längs Storgatan norr om Broparken.

Plan över Broparken.
Ur: Parken i Umeå och Vasa 2004.

Vy över Broparken från Strandpromenaden.

Ahns magasin från 1887, Broparkens avgränsning i öster.

Varför Broparken?

Vid valet av den plats som skulle bli föremål för gestaltungs-förslaget var de klimatologiska förutsättningarna en avgörande faktor.

Broparken sluttar mot söder och har skyddande bebyggelse i övriga väderstreck. Förutsättningar är goda för att kunna skapa platser med hög solinstrålning som ger maximalt med sol och värme och minimalt med vind.

Platsen besitter även många andra kvaliteter. Broparken har bl.a. obruten kontakt med älven och älvslandskapet vilket ger möjlighet till utblickar, upplevelse av rymd och himmel samt exponering för ljus.

Flera viktiga kommunikations- och rekreationsstråk passerar parken som är en knutpunkt för gång- och cykeltrafik. Detta gör att parken passeras och besöks av många människor varje dag året runt. Parken ligger dessutom lättillgängligt nära centrum.

Den omgivande miljön besitter fina kvaliteter. Spännande variation i arkitektur och skala, historiska byggnader och spår, intressanta kontraster mellan stad och natur, förutsättningar för rekreation och avkoppling samt en händelserik omgivning med rörelser på lagom avstånd.

Inventering och analys av Broparken

Broparken är en väl avgränsad park som från tre håll inramas av gator samt bebyggelse i två våningar med flera intressanta och detaljrika fasader. Mellan fasadliv och park löper i norr Storgatan, en huvudgata som binder ihop de västra och östra stadsdelarna och därför är relativt trafikerad. Väster om parken finns Brogatan, en gång- och cykelväg som leder över älven via Gamla Bron. I öster löper påfarten till Västra Strandgatan. Vägen bryter av mot den småskaliga äldre strukturen genom sin bredd och de branta väglänterna.

Längs Storgatan och över Gamla bron sker ett stort antal rörelser av gång- och cykeltrafikanter varje dag. Stråken är viktiga länkar i kommunikationen mellan stadens södra och norra samt västra och östra delar. Även Strandpromenaden är ett viktigt stråk, främst i rekreativt syfte men även för kommunikation. I Broparken knyts dessa tre stråk samman och rörelser sker därför även genom parken. En spontan

stig har nöts upp i gräsmattan och blivit vedertagen gång- och cykelväg.

Parkens läge på älvsbrinken har resulterat i en sluttande topografi. Lutningen åt söder gör att platsen har hög solinstrålning och ett naturligt skydd mot norr, som dessutom förstärks av den inramande bebyggelsen. Den förhärskande vindriktningen under vintern är nordvästlig till västlig (Umeå universitet 2004). Då vindstyrkan normalt ökar i öppna korridorer kan man sluta sig till att älvs- och gaturummen blir vindutsatta stråk.

Vegetationen i Broparken består av fritt placerade träd i en gräsyta. Beståndet utgörs av en äldre generation med fullstora, äldre exemplar och en yngre generation. Buskskikt saknas i stort sett i parken. Trädens placering ger ett skönt skuggande lövtak sommartid men är ofunktionell sett ur ett klimatperspektiv, då de istället för att ge vindskydd från norr och väster, skuggar från söder. Placeringen tillsammans med parkens lutning gör dessutom att möjligheterna till utblickar över älvslandskapet från de högre delarna av parken försämras.

I strandkanten, som utgörs av en slänt mot älven, växer spontant uppkomna björkar. Längs både Storgatan och Brogatan löper björkalléer.

Rumsligheten i parken utgörs ytterst av kvartersstrukturen och de omgivande fasaderna. Denna avgränsning blir tydligare under vintern. Inne i parken är det markens topografi och träden som skapar rumskänslan. Rumsligheten som utgörs av topografin består vintertid, medan de avskärmningar och det tak som bildas av träden och som upplevs tydligt på sommaren tunnas ut vintertid och parken får en öppnare karaktär.

Platsen kan delas in i olika rum eller zoner efter dess användning och rumsavgränsningar:

Älvsrummet karaktäriseras av öppenhet, rymd, de stora landskapliga dragen samt vattnet och dess rörelse. Rörelsen som dels är en riktning, dels en övergång mellan olika former: fast eller flytande beroende på årstid och väder. Älvsrummet avgränsas av strandzonen.

I strandzonen, längs Strandpromenaden, sker många aktiviteter i rekreativt syfte. Kontakten med älven är påtaglig och träden och topografin ger ett ganska gott skydd på andra sidan. Den här delen av parken är vintertid den oavgjort mest attraktiva p.g.a. solinstrålningen, ljuset och öppenheten.

Delen högst upp i parken, närmast fasaderna och Storgatan är en zon med aktivitet och rörelse i ett högre tempo. Ytan är öppen och något bullerstörd.

I slänten mellan strandzonen och den intensiva zonen finns en del av parken där det sommartid sker mest passiva aktiviteter. Lövsuggan under träden med utsikt över vattnet och de passerande människorna är en bra plats för betraktelse och avkoppling. Vintertid är detta en orörd del av parken.

Broparken har främst två karaktärsdrag, det rofyllda och rörelsen. Vyn, vattnet och topografins skyddande form bidrar till känslan av ro. Liksom de många människorna som sitter, står eller rör sig längs strandpromenaden i långsamt tempo.

De många trafikrörelserna på Storgatan, Västra Strandgatan och Tegsbron, bullret och ljuset härifrån, samt de snabba rörelserna hos de som passerar genom parken på väg någon annanstans, utgör rörelsen.

Den sluttande formen med utblickar över en händelserik omgivning skapar förutsättningar för ett attraktivt samexisterande mellan passiv och aktiv aktivitet, mellan betraktare och aktör. Svårigheten ligger i att få de två karaktärerna, ron och rörelsen, att inte störa eller förstöra varandra utan att förstärka varandra. Så som platsen är utformad idag finns det tendenser till detta men platsens förutsättningar nyttjas inte till fullo.

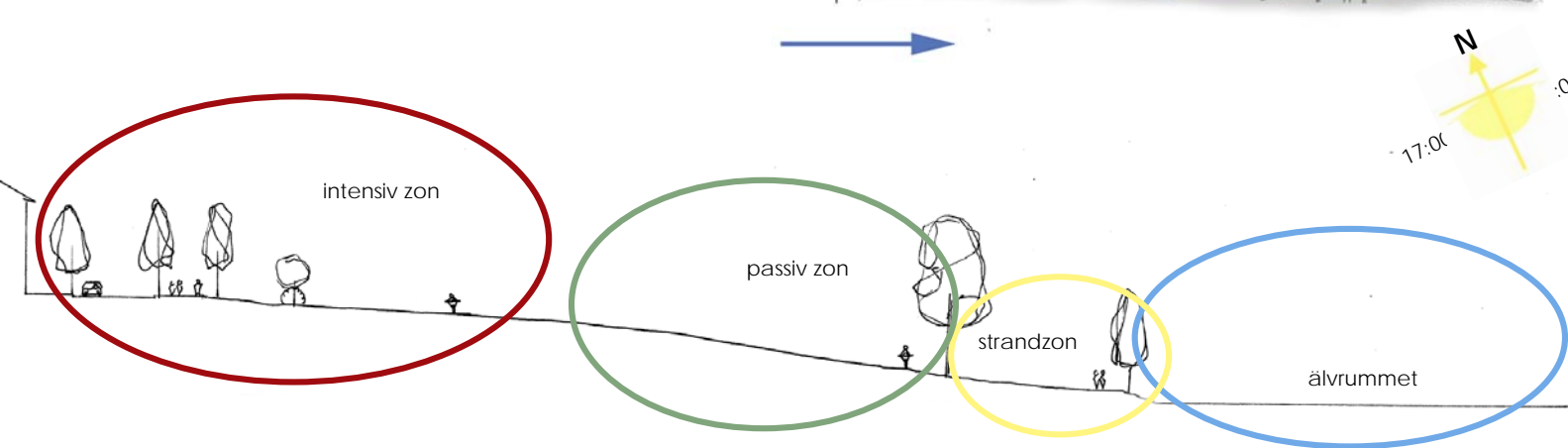
Följande strandlinjen utgör Broparken en övergång mellan staden och naturen. Öster om parken är miljön hårdgjord med parkeringar, den hårt trafikerade E4: an och stensatta kajkanter. På parkens västra sida, efter Gamla bron, tar den oordnade naturen vid. Den branta brinken, bevuxen

med ogräs och hägg, stänger staden ute. Slänten mot älven består av grus, sten och sly.

Tillgängligheten i parken är generellt låg. Detta beror mycket på platsens topografiska förutsättningar som resulterat i branta lutningar och trapplösningar. Vintertid försämrats tillgängligheten ytterligare genom sämre väglag. De större cykelstråken längs med Brogatan och Storgatan tillhör de prioriterade gc-vägar som snöröjs först, medan snöröjning av Strandpromenaden och den västra gc-vägen genom parken inte är prioriterade i lika hög grad. Trappan ner från Gamla bron och den östra spontant uppkomna genvägen snöröjs inte alls men används ändå flitigt.

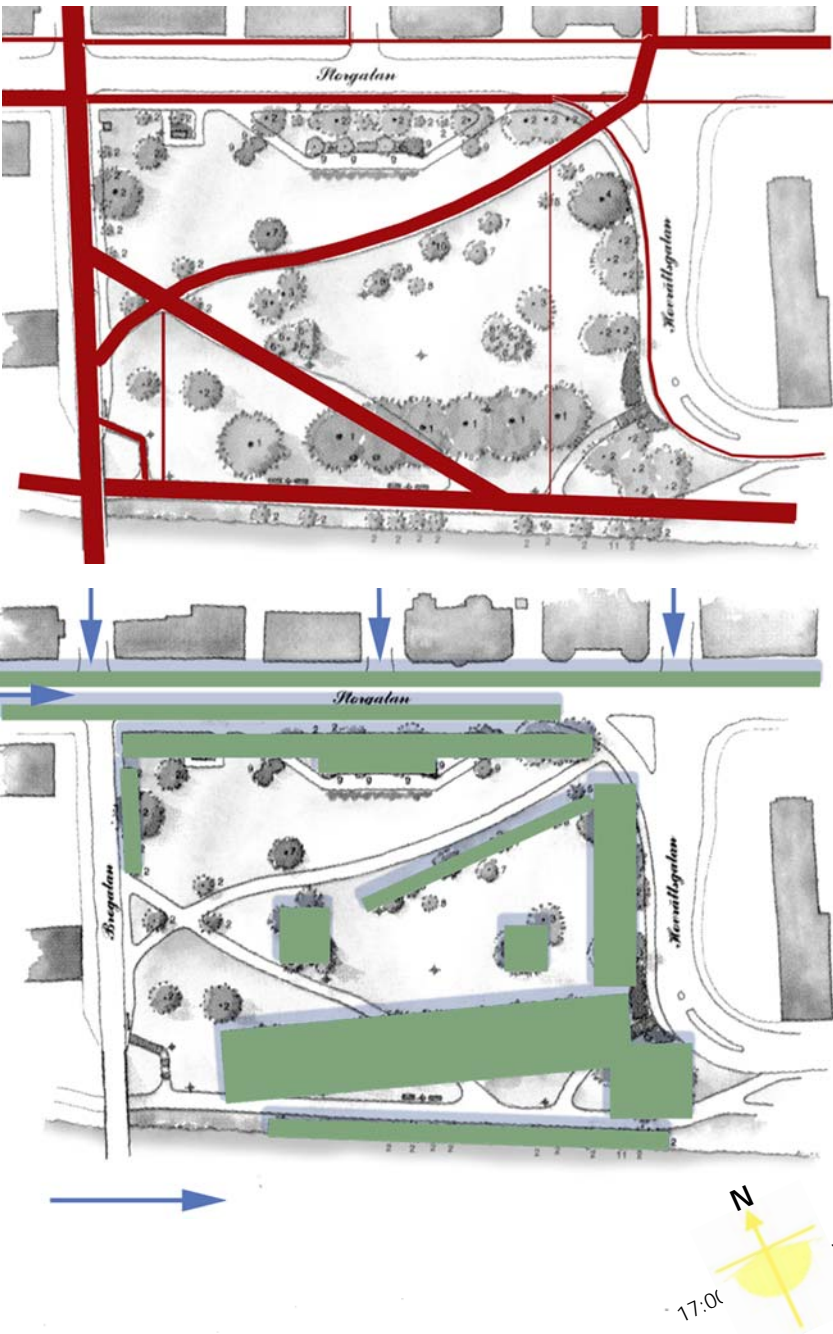
Belysningen i parken är av två slag. Längs strandpromenaden står mer än 5 m höga stolpar försedda med koffertarmaturer. Inne i parken finns ett antal nyare belysningsstolpar och armaturer i äldre stil. Placeringen, tillsynes omotiverat mitt i gräsmattan, vittnar om Broparkens tidigare utförande. Andra ljuskällor som framträder tydligt i mörkret är vägbelysningen på Gamla bron och Tegsbron, samt ljuset från fönstren i det elva våningar höga bostadshuset på andra sidan älven.

Detaljeringsgraden i parken är relativt låg året runt. Parken kännetecknas idag istället av enkla större drag; älven, slutningen, träden, bron, Strandpromenaden och fasaderna. En rabatt med utplanteringsväxter och en bänkrad i parkens övre delar utgör sommartid de enda tillfälliga elementen i parken. Vintertid framträder de detaljrika trähusfasaderna och de skulpturala äldre träden ytterligare.

Analys - rörelsemönster.

Plan som visar den relativa mängden rörelser från gång- och cykeltrafikanter genom och omkring Broparken. Ju bredare linjer desto fler rörelser.

Analys - klimat.

Plansom visar huvudsaklig placering och riktning för vegetation, skuggning från vegetation, förväntad vindriktning under februari samt solinstrålning i slutet av februari.

Analys - rumslighet och funktion.

Snitt som visar parkens lutning och topografi samt upplevelsen av olika zoner efter rumslighet och funktion.

Förslag: Avgränsningar och utgångspunkter

I Umeå pågår projektet ”Staden mellan broarna”. Projektet syftar till att göra en ny gestaltning för norra älvstranden, mellan Gamla bron och Kyrkbron. Från kommunen finns önskemål om att inom ramarna för projektet ta bort Strandvägen genom Broparken. (*Parker i Umeå och Vasa* 2004) Då detta gör att parken får en mindre bullerstörd miljö samt en tydligare avslutning mot öster där parken kommer att få bättre kontakt med von Ahns magasin från 1887, har jag tagit fasta på detta önskemål och ställt det som en utgångspunkt för gestaltungs-förslaget. Platsen för gestaltungs-förslaget avgränsas alltså av Brogatan i väster, Storgatan i norr, Von Ahns magasin i öster samt Umeälven i söder.

Då vintern består av olika faser med olika förutsättningar (se tidigare text) har jag valt att sätta ett datum som utgångspunkt för gestaltungs-förslaget. Det här datumet, onsdag den 23 februari, representerar en period då vintern fortfarande håller landskapet i ett kontrollerat grepp med snö och minusgrader. Solen har nu tagit sig så högt på himlen att det är ljus mellan 7-17 och dess strålar har börjat värma.

Valet av en veckodag får representera min förutsatts att skapa en plast för ”vardagen”. D.v.s. en plats som inte, som så ofta annars, är inriktad mot idrottsliga aktiviteter, häftiga belysningseffekter och enastående men ensamstående isskulpturer (se tidigare text). Jag eftersträvar en plats med genomgående gestaltning som kan fungera som attraktiv målpunkt för promenaden, eller som upplyftande passage på vägen, där möjlighet ges att stanna upp för att njuta av vinterns positiva egenskaper.

Att framkomligheten och väglaget försämras i staden under vintern och därigenom minskar tillgängligheten, ligger i klimatets natur. Vi kan med olika tekniker och metoder förbättra situationen. Jag kommer inte att ge förslag på nya snöröjningstekniker utan kommer istället att ge nya infallsvinklar på snöhanterings idag enbart tekniska fokusering.

Ljus är en sida av tillgänglighet men också av trygghet och upplevelse av en plats. Belysningen skall dels vara funktionell men även verka som en stämningsskapare och understryka platsens form. Jag har inga detaljerade tekniska kunskaper om belysning utan kommer att behandla ämnet mer övergripande genom att utforma en ljusprincip.

Jag vill skapa en plats som minimerar vinterns negativa egenskaper och maximerar dess kvaliteter. Detta innebär bl.a. att skapa platser med gott mikroklimat som erbjuder största möjliga exponering för ljus och värme samt skydd för vind. Utemiljön bör erbjuda valmöjligheten mellan olika grader av skydd.

Formen görs tydlig och stark för att kontrastera mot det utslätande vita. Snöns egenskap att förstärka former genom ”skuggverkan” framträder dessutom tydligast på strikta geometriska gestalter. En stark och tydlig form underlättar också läsbarheten.

Rumsbildande element görs tydliga med tanke på vegetationens uttunning och snötäckets utradering av lägre element och gränser.

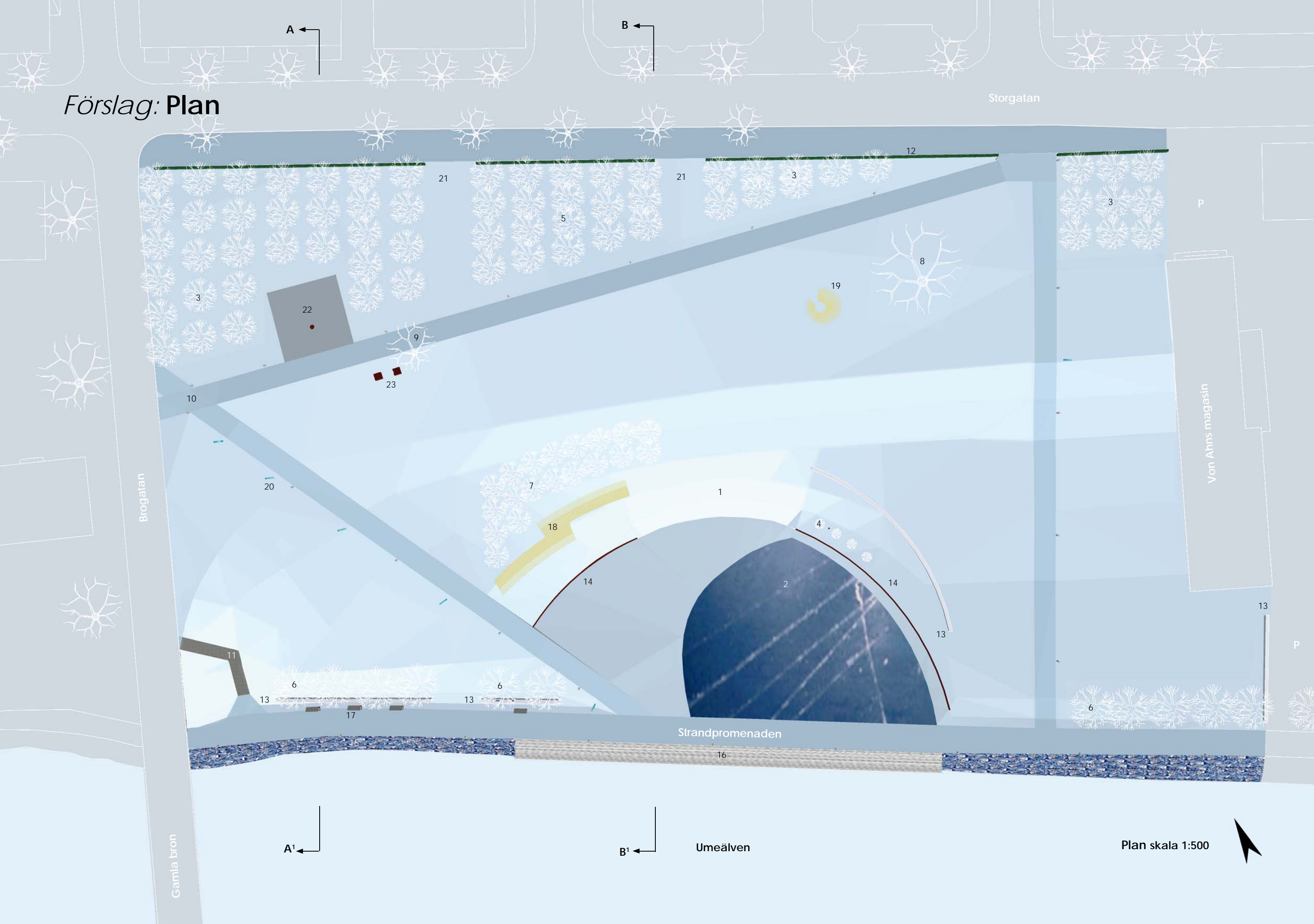
Detaljeringsgraden bör vara hög med visuella upplevelser i olika skala från det helt lilla till helheten. Variation i färg och material bör eftersträvas för att bryta mot det ensartade vita och öka stimulansen.

Platsens topografiska förutsättningar utnyttjas och förädlas för att förstärka dess karaktär.

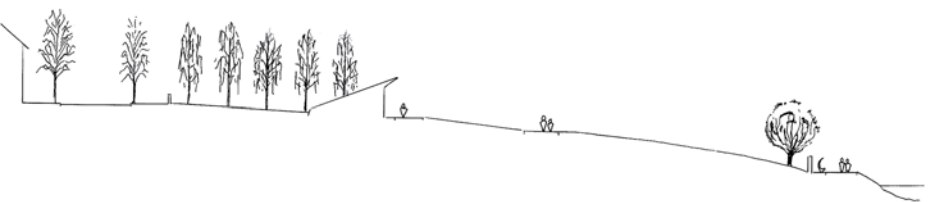
Det ljus- och solexponerade läget längs strandpromenaden som det vida älvrummet skapar utnyttjas. Kontakten med älven tas tillvara och utsikten över älvrummet förbättras.

Befintliga rörelsemönster för kommunikation och rekreation respekteras och förstärks.

Snön och isens förutsättningar för lek och som byggnadsmaterial tas tillvara.

Sektion A-A' skala 1:1000

Sektion B-B' skala 1:1000

Den föreslagna topografin bygger grunden för platsens rumslighet, mikroklimat, form, funktion och karaktär. Den förut odefinierat jämnt sluttande ytan differentieras och ges nu olika mycket lutning beroende på funktion. Rätt lutning på rätt plats gör att ytan kan nyttjas på bästa sätt. Den föreslagna markmodelleringen förstärker platsens skyddande förmåga och omfamnande karaktär och ger en mer distinkt form.

1) Pulkabacke i parkens brantaste del.

2) Isbana i parkens plana del. (Anläggs på yta av smågatsten som sommartid täcks som vattenspegel.)

Prioriteringen av mikroklimatet samt markmodelleringen har resulterat i att mycket av den befintliga, skuggande vegetationen tagits bort. Den föreslagna vegetationen samlas i kompakta och strikta volymer eller rader för att skydda från vind och verka avgränsande och rumsbildande. Vid val av växtmaterial har sorter med tydlig karaktär prioriterats. Trädens form, barkens färg och struktur samt fruktsättning syftar till att ge en varierad visuell upplevelse i den mindre skalan.

3) Betula pendula “Tristis”, hängbjörk, zon VI, 12-15 m hög.

4) Poppulus tremula “Erecta”, pelarasp, zon VI, 15-20 m hög.

5) Prunus maackii “Amber Beauty”, näverhagg, zon VI, 8-12 m hög.

6) Salix fragilis “Bullata”, bollpil, zon VI, 8-10 m hög.

7) Sorbus aucuparia “Edulis”, sort av rönn, zon VI, 8-10 m hög.

Två av de äldre träden med vacker skulptural form finns bevarade.

8) Befintlig äldre ek som sparats.
9) Befintlig äldre lind som sparats.

10) De föreslagna gång- och cykelvägarna har getts en sträckning som utgår från det existerande rörelsemönstret men har också anpassats efter det strikta formspråket.

11) Vägen mellan Gamla bron och Strandpromenaden är en viktig länk i rörelsemönstret i och kring parken. Här föreslås en trappa i granit (som ansluter till brofästet med blocksten i granit) med värmeslingor som gör trappan framkomlig även vintertid.

Rumsligheten och formen förstärks genom vertikala rumsbildande “väggar” i olika material vilka utgör ett mellanskikt i parken. Väggarna täcks inte av snö och dess färg, struktur och material framträder vintern igenom.

12) Formklippt idegranshäck: Taxus x media “Green mountain”, zon V, utgör gränsen mellan gata och park. Den strikta formen öppnar för spännande grafiska mönster.

13) Raka och välvda snömurar, verkar även ljuddämpande.

14) Stödmur med yta i varmorange corténplåt. Fungerar även som sittmur med infällda värmeslingor.

15) Älvstranden röjs från vegetation och fylls med större stenar. Stenarna ger erosionsskydd och hindrar vegetation från att gro. De gör det lättare att beträda strandlinjen och ger tillsammans med vattnet förutsättningar för intressanta isbildningar. Den stentäckta ytan bildar en övergång mellan innerstadens hårdgjorda kajer och naturens grus- och vegetationstäkta älvbrinkar som tar över efter Gamla bron.

16) Ett terrasserat trädäck överbryggar den branta brinken och tillåter närmare kontakt med älven. Möjligheterna för spontana eller organiserade aktiviteter på isen förenklas och den attraktiva sydvända sluttningen kan lättare utnyttjas.

17) Längs med strandpromenaden, i ett solexponerat och endast något bullerstört läge, placeras sittmöbler. Sofforna har ett högt vindskyddande bakstycke och infällda värmeslingor som håller den släta betongytan torr och varm.

18) Konstruktion, “Vinge”. En träkonstruktion med rasterverkan som kan ge överraskande effekter i samspel med snö och ljus. Erbjuder skyddande krypin eller tillbakalutad sollapande och understryker halvcirkelformen i parkens mitt.

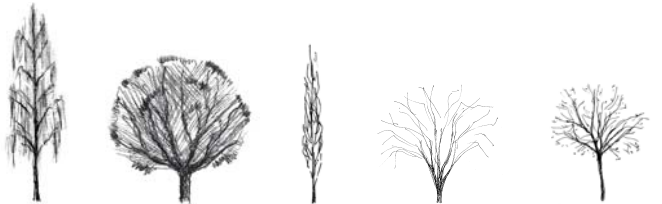
19) Konstruktion “Fokus”, En träkonstruktion med tydlig riktning. Ett centrerat rum som zoomar in vinterhimlen.

20) Den mest använda cykel- och gångvägen flankeras av “Solfångare”, isformer som riktade mot solen bryter och samlar in dess ljus. Olika bearbetning av isytan ger mönsterverkan.

21) “Släpp” som ger utblickar från den välanvända Storgatan ner mot älven, ökar tillgängligheten till parken samt luckrar upp den annars något kompakta trädrådan. Öppningarna lyfter dessutom in de dekorativa och detaljerade fasaderna i parken.

22) Cafébyggnad som erbjuder värme och skydd. Byggnaden sluter sig hukande mot norr och öppnar sig med stora glasytor mot söder. Fasad i liggande svart träpanel och tak med vegetation. Interiör med eldstad.

23) Befintlig skulptur (som för mig illustrerar ett samtal) flyttas till nytt läge utanför fönstren till caféet i vars inre just samtal pågår.

Växtmaterialets karaktärer (från vänster): hängbjörk, bollpil, pelarasp, flerstamig näverhagg och rönn.

Växtmaterialet är bl.a. valt med tanke på barkens färg och textur. 1)björk 2)näverhagg 3) pelarasp 4) bollpil.

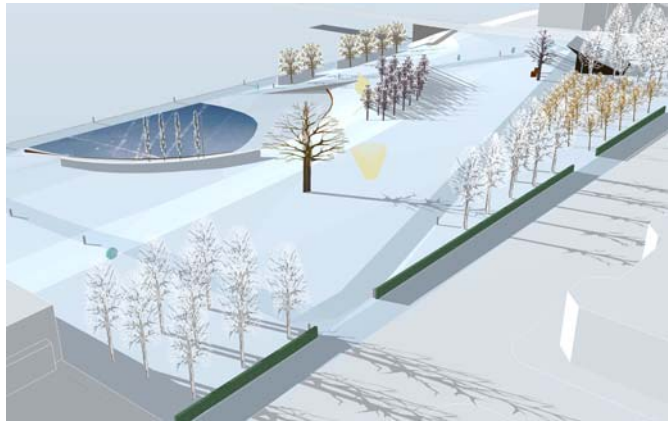

Rönnens orangea bär är effektfulla mot den vita snön och lockar dessutom till sig övervintrande fåglar. Foto: Jan -Peter Lahall

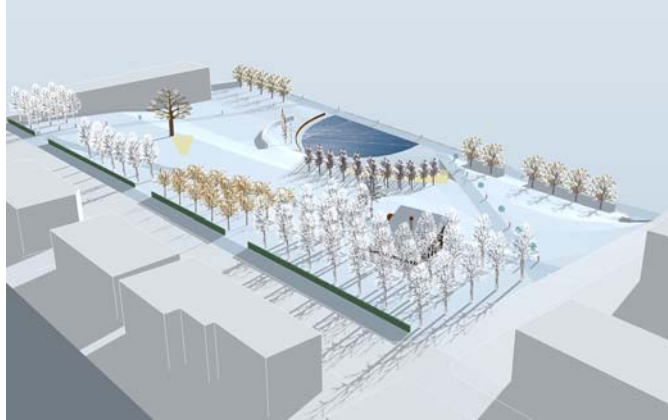
Förslag: Perspektiv

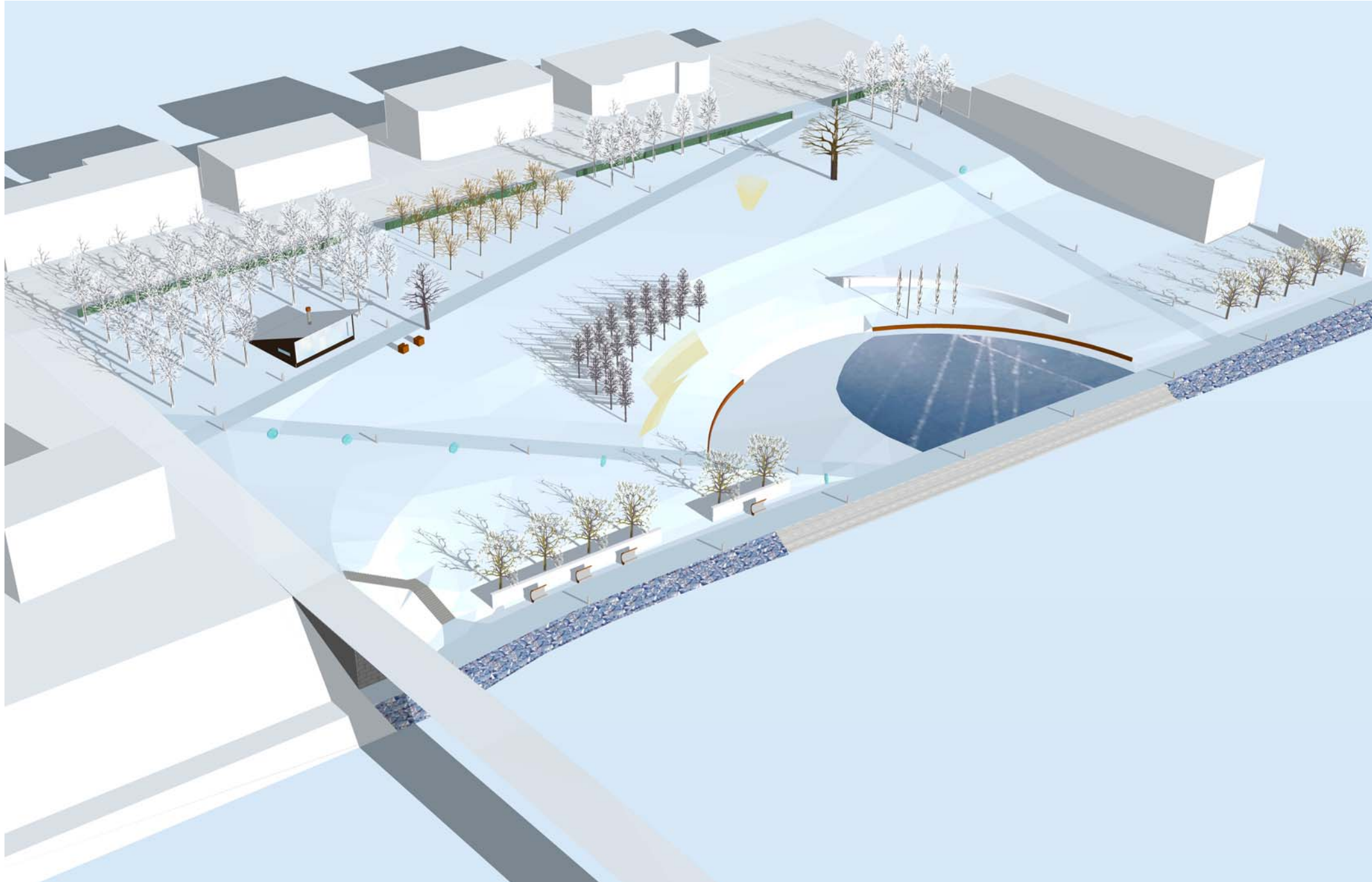
Vy mot nordväst

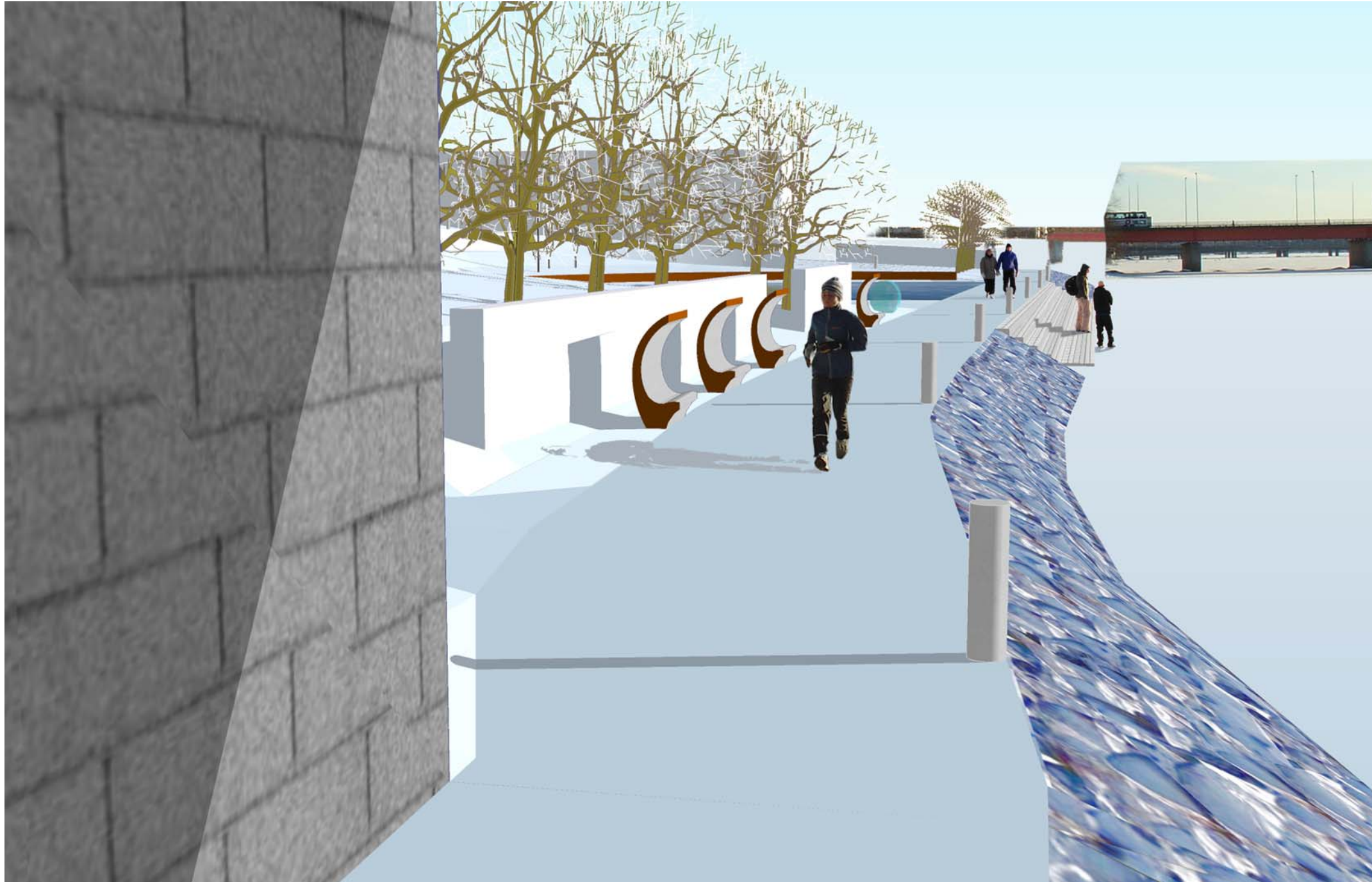
Vy mot sydväst.

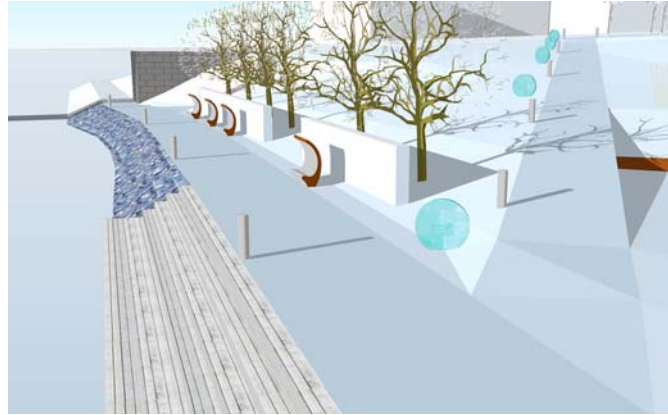
Vy mot sydost.

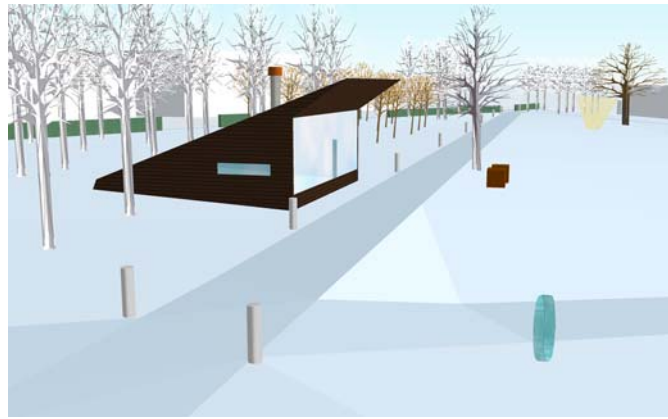
Vy mot nordost.

Vy mot öster längs Strandpromenaden.

Vy mot väster längs Strandpromenaden.

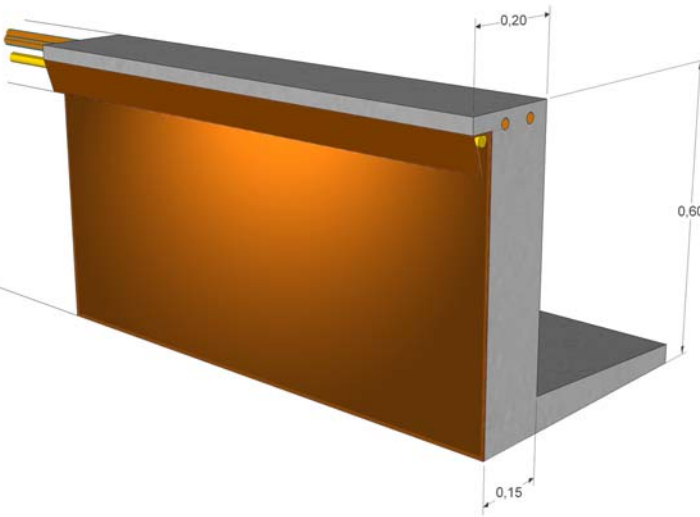

Vy mot öster vid caféet.

Vy mot väster med pulkabacken i förgrunden.

Förslag: Detaljer

Principskiss stödmur
Stödmur i betong klädd med corténplåt.

Murens övre del värms upp med fjärrvärme för att kunna fungera som sittbänk invid skridskobanan och pulkabacken. Med hjälp av en värmexlare överförs värmen till vattnet i murens slutna system. En termostat som känner av både lufttemperaturen och murens temperatur reglerar värmen så att temperaturen på sittytan alltid är behaglig.

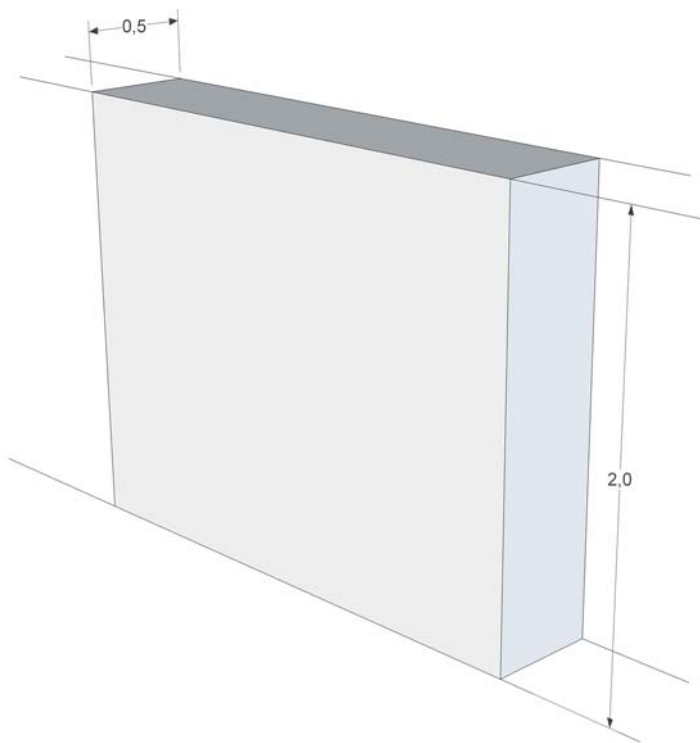
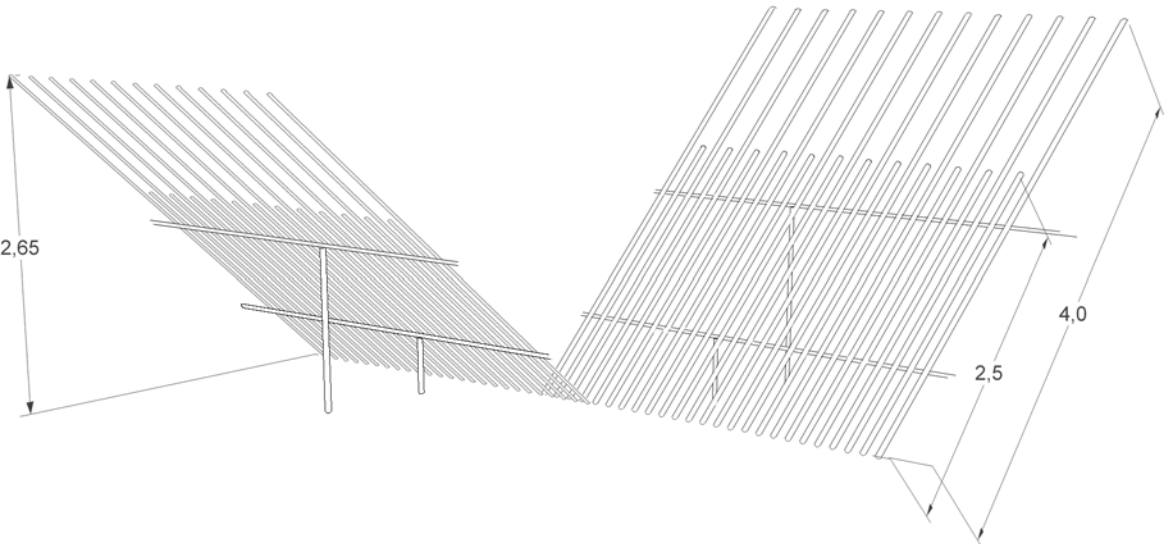
Isolering hindrar värmen från att överföras till marken som ansluter mot stödmurens baksida.

I muren, skyddad av corténplåten, finns infälld belysning.

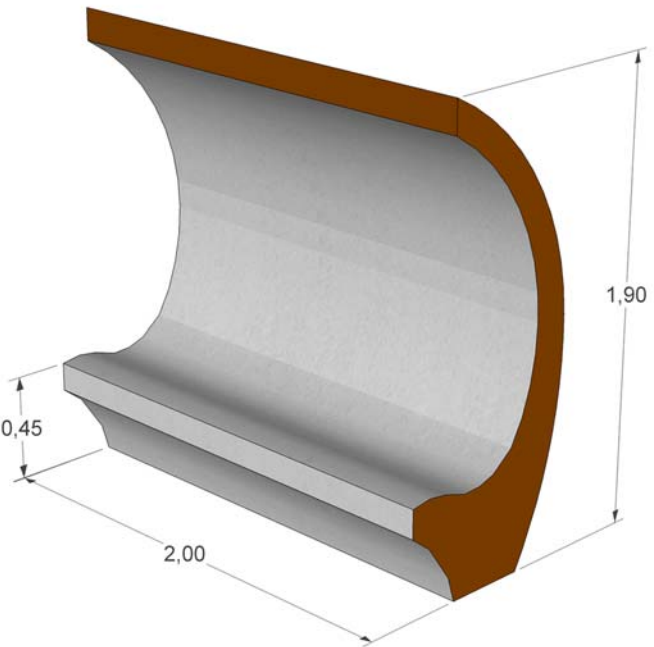

Principskiss isobjekt "Solfångare"
Isskulptur av murade isblock. Blocken fogas samman med vatten, förankring i marken görs med snis, d.v.s. en blandning av vatten och snö som fryser och blir hållfast. Ytbearbetning i varierande utförande som bryter ljuset olika.

Principskiss konstruktion "Vinge"
Bärande ställning av aluminium samt träribbor av lärk i två olika längder. Förankring med betongfundament. Ribborna lutar i 45 grader och hela konstruktionen beskriver en båge med radien 53 grader.

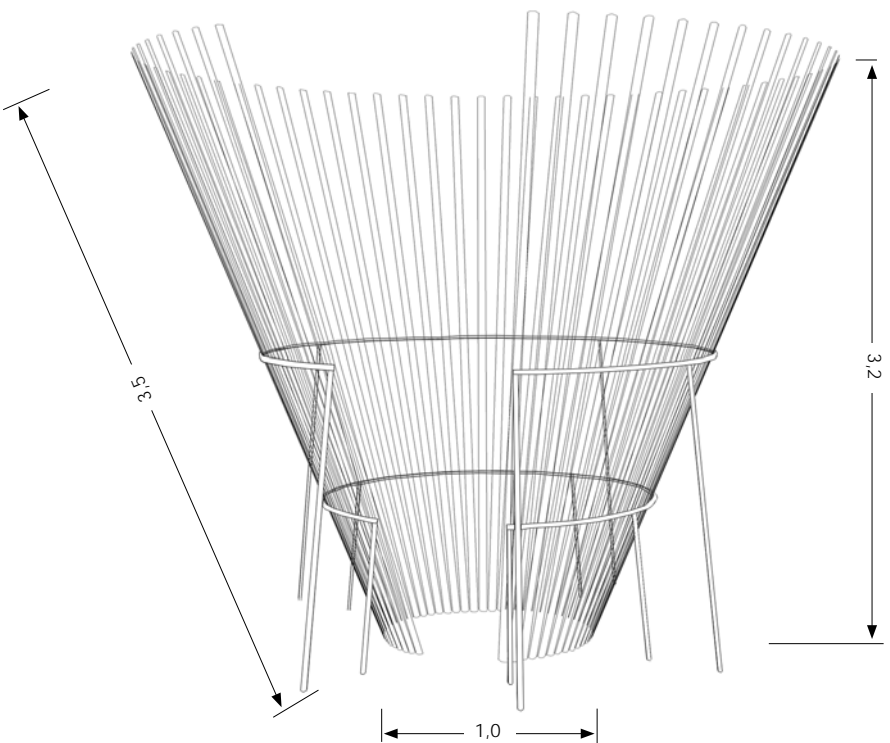
Principskiss snömur
Snömurarna byggs upp genom att snömassor packas i en träform. Snön skall vara torr och ren från grus och andra partiklar för bästa resultat, snömassorna från isbanan är lämpliga för ändamålet. Murarna kan gjutas bit för bit beroende på tillgången av snö.

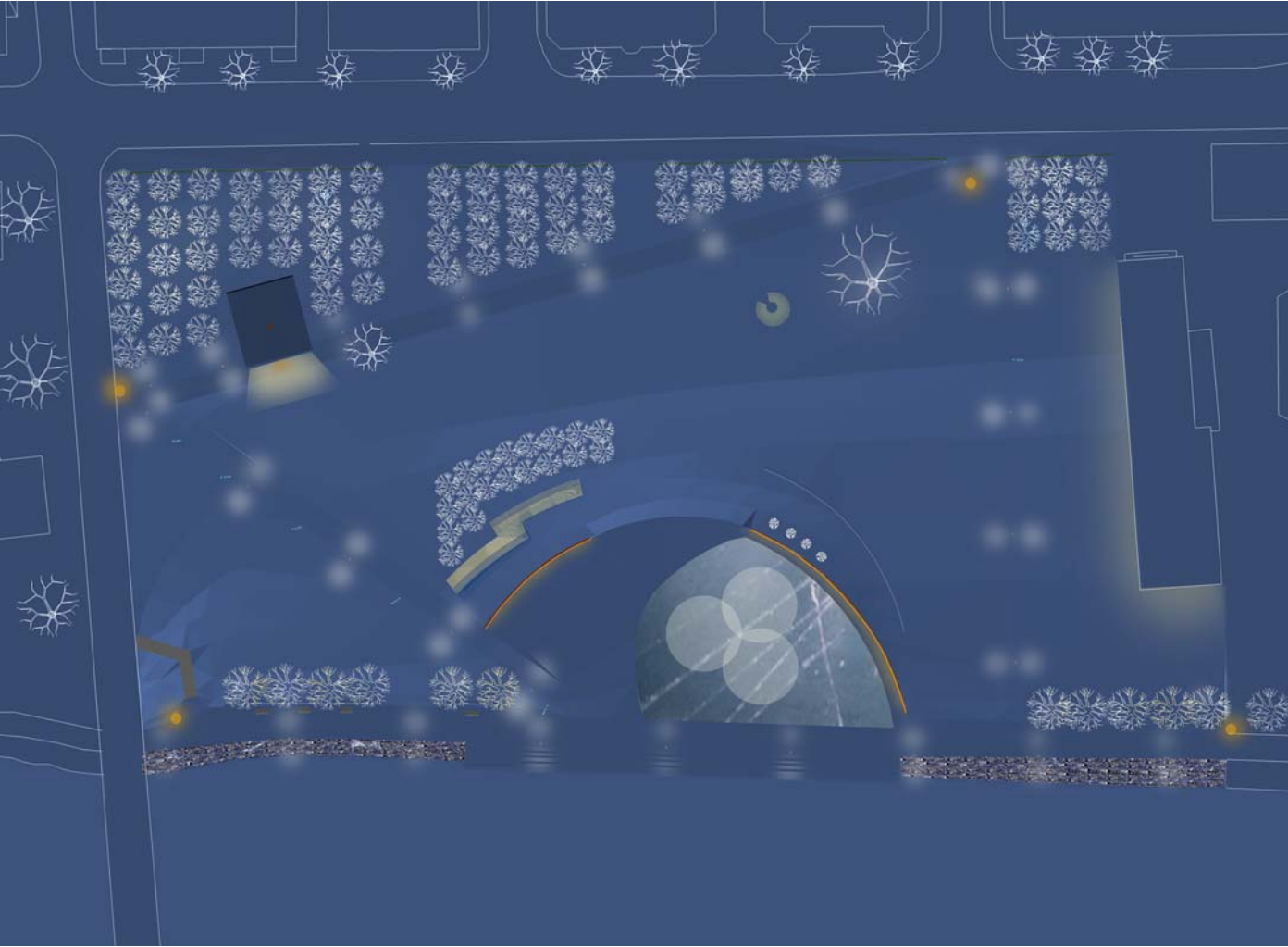
Principskiss soffa
Sittmöbel i betong med stålglättad yta. Detaljer i corténplåt.

Soffan värms upp med fjärrvärme. Med hjälp av en värmexlare överförs värmen till vattnet i soffans slutna system. En termostat som känner av både lufttemperaturen och soffans temperatur reglerar värmen så att temperaturen på sittytan alltid är behaglig.

Principskiss konstruktion "Fokus"
Bärande ställning av aluminium som förankras med betongfundament. Träribbor av lärk med 25 graders lutning.

Förslag: Belysning

Belysningsplan

Målet med belysningsförslaget är i första hand att skapa en stämningsfull och visuellt stimulerande miljö som gör Broparken till attraktiv plats även, eller kanske särskilt, efter mörkrets inbrott.

Belysningsprincip:

Att belysa rummets väggar, d.v.s. fasader, trädgrupper, trädrader och stödmurar.

Att hålla belysning på gång- och cykelvägar lågt för att få fri sikt uppåt utan bländande ljuspunkter.

Att måla en spännande och kontrasterande ljusbild i varma och kalla toner utan att använda klatschiga filter.

Längs med gång- och cykelstråk utgörs belysningen av ledljus på pollare som är väl avskärade i färdriktningen. Ljuset faller dels på gc-vägen, dels åt motsatt håll och modellerar fram topografin. Ljuset, som främst kommer att falla på snötäcket, ges en relativt kall vit ton som förstärker snöns krispighet.

I trädgrupperna och trädraderna sitter belysningen på stolpar som tillåter belysning både uppifrån och nerifrån. Belysningen neråt ger fina skuggspel på snötäcket och belysningen uppåt skulpterar fram trädens form. Både varmare och kallare vita toner samarbetar här för att ge en levande ljusbild.

De sparade äldre träden ljussätts underifrån så att deras skulpturala karaktär förstärks.

Fasaden på Von Ahns magasin ljussätts för att inte verka skrämmande med slutna fönsterluckor och utan mänsklig aktivitet. Här används ett varmare ljus som förstärker det röda i fasaden.

Inifrån caféet sprids ett varmt eldsken. I taket finns infällda dioder. Ljuspunkterna gör att byggnaden känns mindre tom och mörk då ingen vistas där.

Stödmuren som beskriver halvcirkelformen i parkens mitt lysas upp av infällt glödljus som förstärker corténplätens varmröda ton.

Snömurarna ljussätts inte direkt men kommer att tjäna som reflektorer till övriga ljuskällor.

Isbanan lysas upp av strålkastare med tydligt definierad ljuskägla. Armaturen placeras på en mast och bländskyddas. Belysningen styrs av en rörelsedetektor så att det intensiva ljuset inte “stör” mörkret och den mer subtila belysningen när isbanan inte används.

“Vingens” rastermönster ljussätts så att skuggspel uppstår.

Vid samtliga entréer till parken välkomnar ett varmt eldsken från levande ljus.

Längs med Storgatan läggs plogvallen i zonen mellan trottoar och vägbana, i linje med björkplanteringen. Denna placering av plogvallarna är vanlig i Umeå och är ett enkelt och rationellt sätt att bli av med snömassor som samtidigt fungerar mycket bra ihop med det trädplanterade gaturummet. Plogvallen fungerar som avgränsning mellan bil- och gångtrafikanter och rummet återvinner något av den rumsindelning som björkraderna sommartid skapar.

Längs med Brogatan placeras snövallen i gränsen mellan gata och park och fungerar där som avgränsning på samma sätt som idegranshäckarna i norr.

Parkens samtliga gc-vägar snöröjs med snöslunga för formens skull. Slungan tillåter en precis styrning av snömassorna och lämnar en skarp kant som understryker gc-vägens sträckning. Snöslungan sprutar ut snön så att den sprids jämnt över en yta, på så sätt kan man undvika att plogvallar och snöupplag bildas. (Pilarna på planen beskriver riktningen dit snön slungas.)

Längs strandpromenaden lämnas en sträng som inte grusas för att underlätta att ta sig fram med spark, pulka och skidor.

Snömassor från plogning av isbanan samlas direkt väster om densamma. Läget hindrar pulkaåkare från att åka in på isbanan och skapar lekmöjligheter samtidigt som massorna inordnas i den formmässiga helheten. Snömassorna

från isbanan är lämplig att använda vid tillverkningen av snömurarna, då detta kräver ren snö fri från grus.

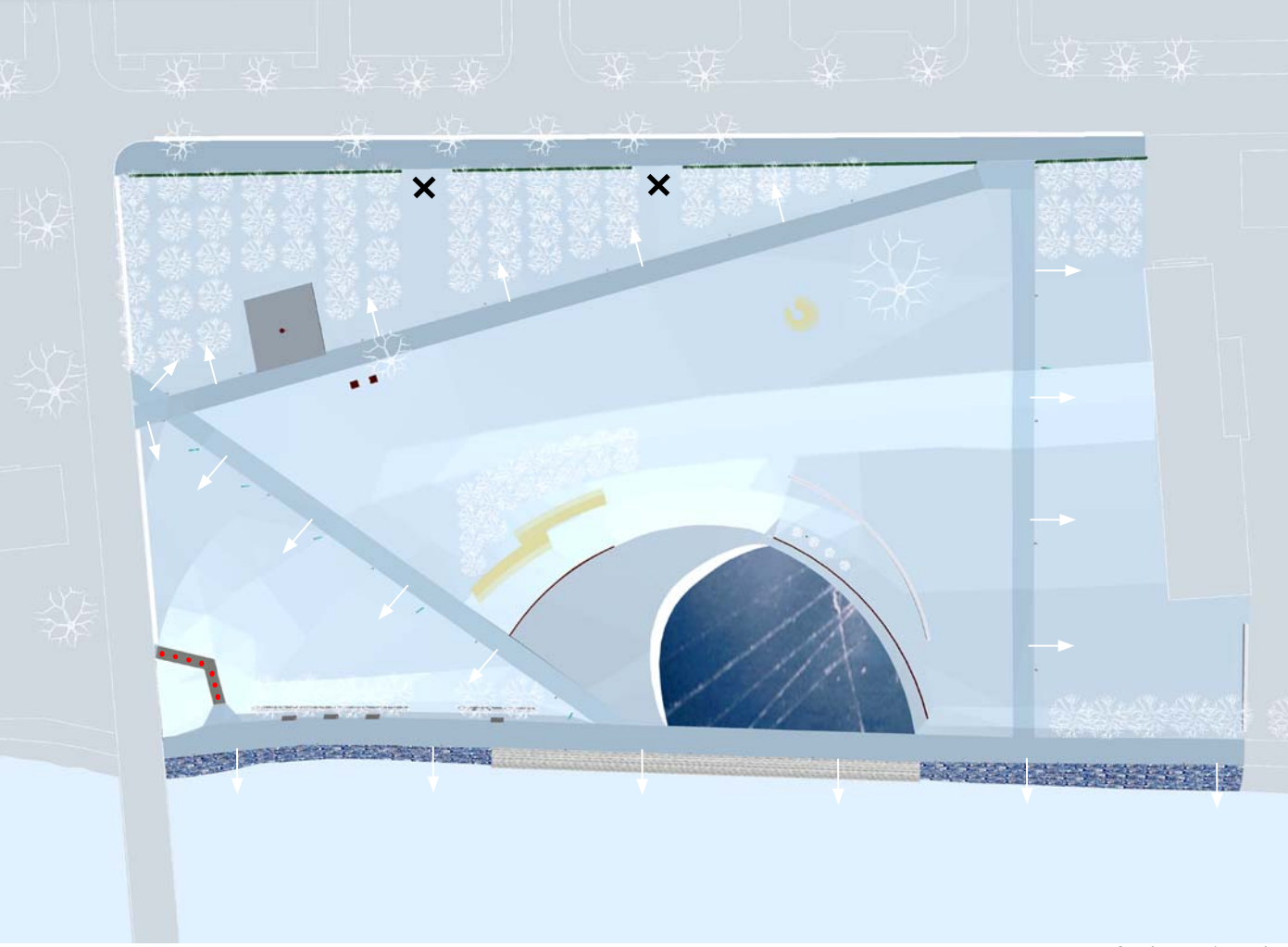
Trappförbindelsen mellan Gamla bron och Strandpromenaden hålls torr och halkfri med värmeslingor kopplade till fjärrvärmenätets returvatten. En sensor som känner av nederbörd reglerar värmen.

✘ Olämpliga platser för större snöupplag, mitt i siktlinjen!

Plogvallar längs trädplanterad långgata i Umeå.

Förslag: Snöhantering

Snöhanteringsplan

Diskussion

effektiv och funktionell och dessutom samverkar, eller t.o.m. förstärker, utformningen av stadsrummet? Hur kan man nyttja snömassorna så att de blir en tillgång istället för ett problem? Kan man infoga snöhanteringen i stadens gestaltungsprogram?

Vad kan man göra för de perioder som inte besitter så många positiva kvaliteter som högvintern? Hur ser novembermörkrets plats ut, och vårvinterns?

Hur kan belysningen varieras och nyttjas i städer på Umeås breddgrader?

Hur tar man tillvara och utvecklar potentialen hos Strandpromenaden/strandzonen - Umeås starkaste vinterspot?

över, sekundära sittplatser i form av trappsteg, elskåp och fönsterbläck är en av dessa platser. Ålvrummet är den andra platsen där Strandpromenaden, älvens frusna yta och själva strandkanten/kajen ingår. Även den här platsen är lättillgänglig, sol- och ljusexponerad, med utblickar och skydd i ryggen. Dessa två platser är visserligen attraktiva året runt, men det finns en skillnad. Under sommarhalvåret finns det andra platser som också kan föredras, men på vintern är de frivilliga aktiviteterna i centrala Umeå starkt koncentrerade till just dessa två platser.

Anledningarna till att skapa goda platser för vintern är många; hälsa, upplevelse, stimulans, spontana sociala kontakter, rekreation, marknadsföring, profilering, stadsbild är några av nyckelorden.

Om målet är en stimulerande stadsmiljö även vintertid krävs olika åtgärder och olika platser med varierande funktion. Vintersportanläggningarna ger möjlighet till idrott, motion, rekreation och lek. Snöröjningen tillgodoser behovet av framkomlighet och tillgänglighet och minskar motståndet mot och svårigheten med att gå ut. De temporära evenemangen blossar upp i staden, överraskar och skapar förväntan. Belysningsåtgärder förbättrar framkomligheten, ökar säkerheten och skapar stämningar. Utsmyckningar med eld, is och snö ger staden karaktär. Alla åtgärder behövs och kompletterar varandra. Men i detta grova nät av åtgärder behövs finare maskor som binder ihop (staden) och fångar in (människorna). Det är här vardagens platser tar vid och tillgodoser behoven av sol, lä, lek- och sittplatser och möjlighet till spontana sociala kontakter på en lättillgänglig plats.

Om fortsättningen

Många funderingar har väckts under arbetets gång och ett antal sidospår har fått läggas åt sidan. Här är ett antal uppslag på nya projekt inom ämnet vintergestaltning:

Kan man planera snöhanteringen så att den är både

Broparken vintertid, med hög andel permanenta lösningar, gör att platsen inte förändras så mycket mellan de olika årstiderna. Form, rumslighet, läsbarhet och tillgänglighet är relativt intakt året runt. De förändringar som sker ligger på en mer detaljerad nivå.

Man kan självfallet uppnå samma nivå av tydlighet gällande form, rumslighet, läsbarhet och tillgänglighet även om man använder sig av större andel temporära material. I det här fallet var valet av permanenta lösningar en följd av platsens befintliga förutsättningar där den sluttande topografin krävde stabilare material. Dessutom eftersträövde jag variation i material, färg och struktur för att skapa en intressant och visuellt stimulerande plats. Att helt basera ett gestaltungsförslag på material som är beroende av en viss temperatur kändes vanskligt med tanke på Umeås kustnära och mellannorrländska läge, särskilt en vinter som denna.

Om resultatet

Kan man gestalta platser för vintern? Denna fråga ställde jag mig tidigt i arbetsprocessen. Tveksamheten gällde främst klimatet. Vem vill vistas ute längre tid än nödvändigt och vad skulle man sysselsätta sig med? Jag skulle nu, ett examensarbete senare, svara ja - man kan gestalta platser för vintern. Behovet finns och människor vill ut, det har jag erfarit på mina promenader runt om i staden under arbetet med det här projektet. Hur dessa platser ska utformas är en fråga som har behandlats i det här projektet. En annan viktig fråga, som jag har haft med mig från första början men inte riktigt kunnat sätta ord på förrän nu, är lokaliseringen av vinterns platser! Det är inte självklart att de är samma som sommarens.

Under mina observationer har jag sett hur människor nyttjat och tagit för sig av de befintliga och många gånger snåla förutsättningar som staden ger idag och då lagt märke till att vissa platser är överlägsna vad gäller attraktion. Rådhusorgetets norrsida, med södervända fasader i ryggen, en händelserik omgivning att blicka ut

De element som består av snö och is kommer naturligt nog försvinna sommartid, vilket kommer att påverka rumsligheten och detaljeringsgraden. Då parkens utformning i övrigt bygger på permanenta lösningar och material kommer dock helheten och de stora dragen bestå.

Även vegetationen är kompakt och kommer under sommaren att tätna än mer. Tillgången till både skuggande lövtak och öppna solexponerade ytor är positivt sommartid. De kvaliteter som framträder hos växtmaterialet vintertid är inte lika tydliga under sommarhalvåret. Jag tycker ändå att växtvalet ger en relativt varierad upplevelse även i lövat tillstånd med blomning, bärsättning och höstfärger.

Det kanske är förvånande att jag inte använt mig av mer vintergröna växter då dessa skulle kunna fungera väl som vindskydd och även ge grönska. Vintergröna växter löper dock stor risk att drabbas av uttorkning på våren då solen börjar värma medan marken fortfarande är frusen. Dessutom är urvalet av vintergröna växter som klarar sig i växtzon 5 ganska litet, de arter som är härdiga är ofta större barrträd. I slutänden handlar det om smak, jag upplever många barrträd som mörka och tunga. Att skogarna runt om Umeå präglas av barrträd gör även sitt till, inne i stadens parker vill man se något annat!

När belysningsförslaget utformades utnyttjades snöns reflekterande förmåga som sprider ljuset och skapar en relativt stor ljushet från en liten ljusmängd. Sommartid kompenseras den uteblivna spridningseffekten av att de ljusare och längre dagarna. Under hösten och våren kan dock ledljuset längs med gång- och cykelbanorna vara otillräckligt. Skuggeffekterna på marken kommer inte att upplevas lika tydligt utan snötäcket och det ljus som riktas upp i träden kommer att få en annan karaktär när lövverket kommer till.

Generellt kan man säga att den lösning som jag har valt att ge

praktiska kunskapen om hur man kan använda sig av eller undvika att låta anläggningen påverkas av vintern. Det var en poäng i att observera platser med så olika karaktär även om jag i slutänden skulle gestalta ett parkrum. Den breda basen gav trygghet. Tyvärr genomförde jag inte observationerna enligt något förutbestämt mönster, utan när det var praktiskt möjligt. Det har fått till följd att vissa platser är mer väldokumenterade än andra.

En av de större svårigheter jag stötte på var av teknisk art då jag valde att använda mig av en programfunktion (terrängmodell i CAD) och ett dataprogram (Sketchup) som jag aldrig tidigare använt. Jag hoppades på detta sätt kunna underlätta hanteringen av Broparkens många lutningar och skärningar. Ett tidsödande val med ett endast hyfsat resultat vad gäller lutningarna.

Om gestaltungsförslaget

Jag har i mitt gestaltungsförslag valt att prioritera vintern och utgå från just dess förutsättningar för att undersöka hur en plats då kan komma att se ut. Det innebär att andra årstider och deras kvaliteter getts mindre utrymme. Över en timskiss har jag funderat kring hur denna ”vinteranläggning” klarar sig under sommarhalvåret.

Förslagets topografi, där vissa ytor planas ut medan andra görs brantare, ger sommartid samma rumsliga effekt som vintertid. Däremot gagnar de brantare partierna inte de under sommaren vanligt förekommande sittande aktiviteterna (sola, fika, vila). Den plana ytan kan dock lätt användas till både passiva och aktiva aktiviteter.

Vinterns formspråk är något kompakt. Cafébyggnadens mörka volym och soffornas solida uttryck kan sommartid uppfattas som klumpigt och dystert. Även material- och färgval kan kännas tunga sommartid. Färgspelet och kontrastverkan som vintertid uppnås mellan de kalla materialen snö och is och den uppvärmda mjukslipade betongen och varmröda corténplåten går sommartid förlorad.

Om programmet

Sedan programmet skrevs har arbetet utvecklats och slutprodukten har ett något annat fokus än vad som då angavs.

Den i programmet breda approachen har under processen smalnats till att fokusera på ett gestaltungsförslag för en specifik plats, Broparken. Litteratur studier, studiebesök och observationer fungerar som inspiration och grund för ställningstaganden kring förslaget.

I programmet finns en betoning på aktiviteter och brukandet av platser vintertid. Huruvida en plast används eller inte är dock en konsekvens av platsens förutsättningar och kvaliteter. *”Aktiviteter uppstår på en plats om förutsättningarna är de rätta”* (Gehl 1980). Jag har därför fokuserat på att hitta och ge form åt fysiska lösningar som ger goda förutsättningar för utvistelse vintertid. Därav skillnaden mellan programmets betoning på aktiviteten och förslagets fokus på utformningen.

Om metoden

Den metod jag använt mig av har fungerat väl för ändamålet. Litteraturstudierna gav en bred och översiktlig presentation och inblick i ämnet klimatplanering. Det har varit svårt att hitta och få tag på relevant litteratur och mycket tid har gått åt till att söka efter information. Den litteratur som finns domineras av enstaka nordamerikanska författare och har ett tydligt fokus på nordamerikanska förhållanden. Även om de klimatologiska förutsättningarna är lika i Skandinavien och i Nordamerika finns kulturella skillnader och jag var ibland tveksam till om de förhållanden som beskrevs i litteraturen kunde sägas gälla även här i Sverige.

Studiebesöken gav inspiration och många praktiska tips om teknik och skötsel av vinteranläggningar. Jag hade helst gjort fler studiebesök till olika typer av anläggningar men tiden och ekonomin satte gränserna. Observationerna har gett mig den mest handgripliga och

Källförteckning

Litteratur

Cornell, Elías, 1983: Byggnadstekniken – metoder och idéer genom tiderna. Stockholm: Byggförlaget

Culjat, Boris & Erskine, Ralph, 1988: Climate-Responsive Social Space: A Scandinavian Perspective. I: Jorma Mänty (Red.): Cities Designed for Winter. Helsingfors: Building Book Ltd

Egelius, Mats, 1986: Ralph Erskine, arkitekt. Stockholm: Byggförlaget

Forsberg, Patrik (Red.), 2001: Arkitekturguide. Umeå kommun

Gehl, Jan 1980: Livet mellem husene. Köpenhamn: Arkitektens Förlag

Parker i Umeå och Vasa, 2004. Kvarkenrådet

Pressman, Norman, 1995: Northern Cityscape -Linking design to climate. Yellowknife: Winter Cities Association

Ryd, Yngve, 2001: Snö –en renskötare berättar. Stockholm: Ordfront

Tingdal, Birgitta, 1996: Svenskarna – årstidernas folk. Stockholm: Brevskolan

Umeå Grönstruktur, 1999. Umeå kommun

Viklander, Maria, 1998: Stadens snö. Stockholm: Svenska Kommunförbundet

Internet

EventEve, 2005: Kiruna Snöfestival, www.eventeve.se, 2005-01-20

Icehotel, 2005: Historien om Icehotel, www.icehotel.com, 2005-01-20

Umeå universitet, Institutionen för tillämpad fysik och elektronik, 2004: Vädret i Umeå. www.tfc.umu.se/weather/index.asp, 2004-10-25

Kilen, 2005: Luleå Winter Biennial, www.kronan.net/kilen, 2005-01-20

Lars Davidsson, 2000: Depression och vinterdepression, www.nctdoktor.passagen.se/?InglItemID=3296, 2004-09-15

SMHI, 2004: Klimat, www.smhi.se, 2004-05-03

Umeå kommun, 2005: Fakta om Umeå, www.umea.se/innehallmeny/faktaomumea, 2005-01-24

Wintercities association 2005: Facts about winter cities, the organisation, www.wintercities.lulea.se/info/facts.html, 2005-01-15

Muntliga uppgifter

Berg, Per, 2005, Arbetsledare gatuunderhåll Umeå kommun

Bergh, Arne, 2001, Art Director Icehotel

Johansson, Stefan, 2004, Chef för parkavdelningen Luleå kommun

Karlsson, Jan, 2004, Projektledare Vinterstad Östersund

Bildkällor

Foto av författaren där inget annat anges.